

BOSNA I HERCEGOVINA

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

**DRŽAVNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV
NASILJA NAD DJECOM
2007-2010**

Sarajevo, maj 2007. godine

Izdavač
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Vijeće za djecu BiH

Štamparija
„RPS Grafika“ Doboj

Tiraž
400 primjeraka

Štampanje finansira Save the Children Norway

Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom usvojena je od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine na 14. sjednici održanoj 20.06.2007. godine.

PREDGOVOR

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je od osnivanja 2000. godine provodilo aktivnosti koje su imale za cilj osiguranje efikasnije zaštite djece. Inicijalni izvještaj o implementaciji Konvencije o pravima djeteta, pripremljen 2001. godine i Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002.-2010. prvi su izvještajni i planski dokumenti koji su na inicijativu ovog ministarstva usvojeni od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Usvajanjem ovih dokumenata započela je implementacija zajedničke politike prema djeci u Bosni i Hercegovini u svim segmentima zaštite dječijih ljudskih prava kako je to utvrđeno Konvencijom o pravima djeteta. Provođenju mjera na suzbijanju nasilja nad djecom kako to utvrđuju pomenuti dokumenti dodijeljen je prioritet kako bi se na prostoru Bosne i Hercegovine osigurala bolja i efikasnija zaštita djece od bilo kojeg oblika nasilja.

Naslanjajući se na standarde utvrđene, prije svega Konvencijom o pravima djeteta, i ostalim standardima iz međunarodnih ugovora kojih je Bosna i Hercegovina članica, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u saradnji sa Save the Children Norway, u posljednje tri godine implementiralo tri projekta koji su direktno imali za cilj osiguranje resursa i jačanje stručnih i tehničkih potencijala institucija koje provode aktivnosti na suzbijanju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini. Implementacijom ovih projekata prikupljeni su podaci o rasprostranjenosti nasilja nad djecom, osigurana edukacija jednog broja socijalnih radnika, prikupljene relevantne informacije s ciljem pripreme odgovora Bosne i Hercegovine na upitnik Generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom i pripremljen Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u BiH. Ove aktivnosti osigurale su da se na kraju pripremi i najvažniji planski dokument za Bosnu i Hercegovinu, Državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010 i time utvrdi državna politika prema djeci u oblasti suzbijanja nasilja.

Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom omogućiće daljnje uspostavljanje planova i programa, kako na državnom i entitetskim nivoima, tako i na lokalnim, s ciljem unaprjeđenja i provođenja aktivnosti na što uspješnijoj zaštiti djece od svih oblika nasilja, kao i na brzom i adekvatnom reagiranju na nasilje kada se ono dogodi, bez obzira na to da li se dešava unutar porodice, u institucijama ili na ulici.

Dr. Safet Halilović
Ministar za ljudska prava i izbjeglice
Bosne i Hercegovine

Save the Children Norway Regionalni ured za jugoistočnu Evropu, vođen Konvencijom UN o pravima djeteta, nastoji promovirati i kroz svoj rad s partnerskim organizacijama osigurati ispunjavanje prava svakog djeteta da bude zaštićeno od svih oblika nasilja, odnosno ako se nasilje desi da se svakom djetetu osigura adekvatna zaštita.

Jačavajući kapacitete Vijeća za djecu BiH u proteklim godinama, Save the Children Norway je nastojao uspostaviti uporište za zaštitu djece od svih oblika nasilja na državnom nivou. Tako je BiH odgovorila zahtjevima Generalnog sekretara UN da učestvuje u izradi UN studije o nasilju nad djecom, a kao sljedeći korak urađen je i prvi izvještaj o nasilju nad djecom koji je pružio početne informacije o onome što je potrebno uraditi kako bi se stvorio jedinstven državni mehanizam koji će djeci pružiti maksimalnu zaštitu od svih oblika nasilja, naročito fizičkog i seksualnog koji ih svakodnevno sve više pogađa.

Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom ima svoju ogromnu vrijednost u sistematskom pristupu rješavanja ovog za djecu, i društvo, vrlo kompleksnog problema. Međutim, vrijednost ovog dokumenta je i u mobiliziranju velikog broja profesionalaca na svim nivoima vlasti u procesu njegove izrade kao i promoviranju dobrog primjera saradnje vladinog i nevladinog sektora u nastojanju da zajednički doprinesu pozitivnim strateškim promjenama za djecu u Bosni i Hercegovini.

Dr. Senija Tahirović

Regionalna direktorica

Save the Children Norway Regionalni ured za JI Evropu

DIO PRVI

UVODNE NAPOMENE

Izrada Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom dokaz je namjere države da je voljna da pruži zaštitu ljudskih prava i sloboda onima koji su u društvu najslabiji, ili koji su «najugroženiji», i koji bez njene pomoći ne bi imali sretno i bezbrižno djetinjstvo.

Posljedice nasilja se generalno mogu podijeliti na primarne i sekundarne. Primarne posljedice podrazumijevaju verbalno, fizičko i seksualno nasilje u trenutku kada je ispoljeno, a sekundarne nastaju kao formalne i neformalne reakcije na viktimizaciju. Kada govorimo o oblicima nasilja, uviđamo da ono može biti: psihičko nasilje, prijetnje fizičkim nasiljem, fizičko nasilje, fizičko nasilje upotrebom oružja i seksualno nasilje. Međutim kada govorimo o mjestima gdje se nasilje nad djecom dešava ono se može podijeliti na: nasilje u kući, nasilje na ulici, nasilje u školi, nasilje na javnim mjestima i ulici i nasilje u institucijama gdje djeca borave (domovi, ustanove za djecu sa posebnim potrebama, maloljetnički zatvori i sl.).

Kao oblike psihičkog nasilja istakli bismo: ponižavanje i omalovažavanje, izolaciju, zanemarivanje, ekonomsko nasilje, prijetnje i zastrašivanje i korištenje privilegija. Fizičko nasilje možemo generalno razlikovati po težini ozljeda i upotrebi oružja. Prvo uočavamo slijedeće načine fizičkog nasilja: šamar, guranje, čupanje, batine, lakše tjelesne povrede, teže tjelesne povrede i fizičko nasilje do usmrćenja, kao i fizičko nasilje sa upotrebom oružja i bez upotrebe oružja. Pored ova dva načina zlostavljanja, nasilnik može prijetiti ili izvršiti i treće, seksualno nasilje koje po svojim posljedicama sadrži elemente i psihičkog i fizičkog nasilja.

Šteta nanescena žrtvi ili ozljede mogu biti: tjelesne, psihičke i socijalne. Tjelesne ozljede zbog kojih žrtve posebno pate su teške tjelesne ozljede do invaliditeta i usmrćenja. Dosadašnja praksa pokazala je da su osim prethodno navedenih tjelesnih ozljeda, mnogo teže psihičke ozljede žrtve koje imaju za posljedicu: depresiju i strah; regresivno ponašanje i ponašanje na vlastitu štetu (povlačenje u sebe ili odavanje drogama i alkoholu); kognitivni poremećaji (samoprebacivanje, gubitak povjerenja) i samoubistvo.

Sve žrtve izložene su i sekundarnoj viktimizaciji, koju mogu doživjeti u nekom od nadležnih državnih organa (policiji, službi/centru za socijalni rad, nevladinoj organizaciji, zdravstvenoj ustanovi, sudovima) ili u užem i širem okruženju (porodica, komšije, kolege na radnom mjestu, sredstva javnog informiranja). U tom slučaju, optuženi postaje „žrtva“, a žrtva „optuženi“, a posljedice koje trpi žrtva postaju nesagledive (do samoubistva).

Ova strategija bavi se problemima primarne i sekundarne viktimizacije djece, a namjera državnih organa je da ovu viktimizaciju spriječe ili da iznađu mjere pomoću kojih je moguće preventivno djelovati na ovaj vid nasilja.

Tekst Strategije se sastoji od četiri poglavlja:

Prvi dio ovog dokumenta čine uvodne napomene i opis motiva koji su inicirali izradu ove strategije. Ovaj dio sadrži i objašnjenje ključnih definicija i temelja strategije u međunarodnoj i domaćoj pravnoj regulativi.

Drugi dio sadrži objašnjenja vezana za probleme u identifikaciji svih oblika nasilja nad djecom, identifikacija nasilja nad djecom kao društvenom pojavom u bosanskohercegovačkom društvu, odnosno o pitanju postojanja svijesti o nasilju nad djecom uopšte. Posebna pažnja je posvećena zakonodavnom okviru i neusklađenosti zakona koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, kao i problemima vezanim za profesionalni standard rada profesionalaca i institucija, kao i uticaj tehničkih i finansijskih resursa na aktivnosti.

Treći dio sadrži opis osnovnih principa djelovanja i osnovnih ciljeva koji se odnose na sljedeće oblasti djelovanja: borba protiv nasilja nad djecom (represivna djelatnost), zaštita djece žrtava nasilja i prevencija nasilja nad djecom. U ovom dijelu su takođe opisane posebne mjere koje se odnose na: zdravstveni sektor, obrazovni sistem, policijske službe, socijalni sektor, pravosudne organe, državne službe ili odjele na lokalnom nivou i nevladin sektor.

Četvrti dio sadrži opis aktivnosti koje se odnose na način revizije Strategije i opis postupka i procedura monitoringa i evaluacija.

Da bi se uspješno zaštitila prava djece u BiH potrebno je:

- utvrditi politiku i programe kojima će se suzbiti nasilje nad djecom,
- utvrditi posebne ciljeve i odrednice po kojima se može mjeriti progres,
- uspostaviti jedinstven sistem dječije zaštite,
- preduzeti širok raspon mjera za sprječavanje i odgovaranje na sve oblike nasilja nad djecom,
- uspostaviti mehanizme za uključivanje djece u kreiranje i provedbu politike i programa koji se odnose na nasilje nad djecom,
- raditi na smanjenju broja djece koja se sukobljavaju sa zakonom i uspostaviti sveobuhvatan sistem maloljetničkog pravosuđa koji je prilagođen djeci i u skladu sa međunarodnim standardima i
- podržati imenovanje specijalnog predstavnika UN-a za eliminaciju nasilja nad djecom.

Vrijeme realizacije strategije je period od 1.1.2007. do 1.1.2010.godine.

Institucije nadležne za implementaciju ove strategije: Parlament Bosne i Hercegovine, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo pravde, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo sigurnosti, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija BiH, Interpol, Tužilaštvo BiH, nadležne institucije Brčko distrikta BiH i nadležni organi i institucije Federacije BiH i Republike Srpske (detaljan prikaz nadležnosti u Aneksu III).

POGLAVLJE I

MOTIVI ZA IZRADU STRATEGIJE

Bosna i Hercegovina je opredjeljena za uspostavu i razvoj novih standarda zaštite djece od svih oblika nasilja u skladu sa međunarodnim standardima, s ciljem da se uspostavi efikasan društveni mehanizam za dalju implementaciju i poboljšanje standarda zaštite djece od nasilja i unaprijedi sistem praćenja ovog problema.

U zaključnim primjedbama Komiteta za prava djece CRC/C/15/Add. 259 u poglavlju D, alineja 4, tačke 42. i 43. preporučuje se Bosni i Hercegovini da harmonizira i implementira postojeće zakone koji regulišu zaštitu djece od nasilja, izradi studiju o nasilju nad djecom, u zakone uključi direktne norme koje zabranjuju fizičko kažnjavanje djece, radi na podizanju svijesti i edukaciji s ciljem sprječavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promocije nenasilnih oblika discipline i poštivanja dječijeg mišljenja, obezbijedi obuku profesionalaca koji rade sa djecom, ojača mjere kojima bi se podstaklo prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom i mjere za krivično gonjenje počinitelaca, a posebno da obezbijedi staranje, te puni fizički i psihički oporavak i reintegraciju djece koja su bila žrtve nasilja (vidi Aneks I).

Također, u Svjetskom izvještaju o nasilju nad djecom, koji je objavljen i usvojen 2006. godine, a izrađen na osnovu podataka dostavljenih od zemalja članica UN-a u okviru Studije Generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom, utvrđeno je, između ostalog, da zemlje članice trebaju kreirati nacionalnu strategiju, politiku ili akcioni plan o nasilju nad djecom sa realno utvrđenim i vremenski ograničenim ciljevima (vidi Aneks II).

Raširenost ili porast nasilja nad djecom postaje problem koji moramo efikasnije suzbijati. Izrada i implementacija planskog dokumenta predstavlja jedan od načina da se problem značajno smanji i da se određenim aktivnostima, koje su usmjerene na suzbijanje nasilja nad djecom, dodijeli najviši državni prioritet.

Možemo reći da je korisnost ovog dokumenta višestruka ako uzmemo u obzir činjenicu da razvojni ciljevi Bosne i Hercegovine, utvrđeni u okviru drugih strateških dokumenata koji se odnose na djecu, kao i da Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010 (u daljem tekstu: Strategija) prihvataju i uključuju osnovne standarde zaštite djece, kao što su:

- zabrana bilo kojeg vida diskriminacije,
- obaveznost intervencije,
- podrška porodici,
- djelovanje u najboljem interesu djeteta,
- povjerljivost podataka,
- zaštita ličnosti djeteta i
- postizanje efektivne zaštite.

Usvajanje Strategije predstavlja početnu fazu u stvaranju systemske i metodološke osnove za rad na problemima zlostavljanja djece. Strategija je u najvećoj mjeri usmjerena na uspostavljanje trajnog i održivog sistema praćenja problema nasilja nad djecom, kao i izvještavanja i kontinuiranog planiranja mjera za suzbijanje nasilja nad djecom na nivou Bosne i Hercegovine. Ovakvim sistemom nastoji se usmjeriti djelovanje nadležnih institucija

i ojačati njihovi stručni i finansijski resursi, te unaprijedi njihova saradnja.

Ono čemu još Strategija doprinosi je uvođenje standarda zajedničkog planiranja mjera i kontinuirane multisektorske saradnje, kao i obaveznosti djelovanja svih nadležnih institucija u interesu djece na stvaranju takvog okruženja koje će omogućiti potpuni i zdravi razvoj svakog djeteta bez diskriminacije.

Posebnu pažnju svakako zaslužuje razvoj mreže institucija na svim nivoima vlasti i njihovo povezivanje sa radom nevladinog sektora.

POGLAVLJE II

PRAVNI OKVIR STRATEGIJE

Djeca kao ljudska bića imaju zagarantirana sva prava različitim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima koja su sva utemeljena na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima.

Prava djece su zagarantirana i drugim međunarodnim sporazumima kao što su Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni sporazum o civilnim i političkim pravima. Prava i zaštita su im također zagarantirana i sporazumima o rasnoj diskriminaciji, diskriminaciji žena, prevenciji torture i prava radnika migranta i članova njihovih porodica. Svi ovi instrumenti pravno obavezuju države potpisnice.

Iako je zaštita osigurana djeci u općim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i nekim drugim međunarodnim dokumentima, međunarodna zajednica je prepoznala potrebu za kreiranjem dokumenta koji će obezbijediti specifičnu zaštitu ljudskih prava djece.

Konvencija o pravima djece (CRC), koja postavlja pravno obavezujuće standarde, je usvojena 1989. godine i potpisana od strane 192 države članice UN-a. U Konvenciji se eksplicitno navodi da su djeca nosioci ljudskih prava.

Konvencija o pravima djeteta uspostavlja okvir pravnih principa i standarda koji uključuje promociju prevencije nasilja i zaštite sve djece od svih oblika nasilja.

Član 19. ove Konvencije zahtjeva od svih država potpisnica da poduzmu „sve odgovarajuće pravne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere da zaštite djecu od svih oblika fizičkog ili psihičkog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok su pod skrbi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se o njima brine“.

Član 28(2) Konvencije nalaže da disciplina u školi mora biti „sprovedena na način koji je u skladu sa dječijim ljudskim dostojanstvom i u skladu sa ovom Konvencijom“. Članovi 32-36 navode dječija zakonska prava na zaštitu od različitih oblika eksploatacije. Član 37. postavlja jasna ograničenja i uslove lišavanja slobode djece. Član 40. navodi da djeca koja su u sukobu sa zakonom trebaju biti „tretirana na način koji je u skladu sa promocijom dječijeg dostojanstva“, što kombinirano sa članom 19. zahtjeva od država da osiguraju da djeca ne budu izložena nasilju od strane državnih službenika na bilo kom nivou sistema.

Konvencija o pravima djeteta je dopunjena sa dva Protokola iz 2000. godine, koji pružaju detaljniju zaštitu od nekih specifičnih oblika nasilja. Opcioni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji tretira ova kršenja dječijih prava. Opcioni protokol o uključivanju djece u oružane sukobe zabranjuje regrutaciju djece u oružane sukobe ispod 18 godina starosti.

Trgovina ljudima općenito, uključujući i trgovinu djecom, se pominje u prvom dokumentu vezanom za ovaj problem koji je usvojen 1950. – Konvencija o sprečavanju trgovine ljudima. Odredbe za eliminaciju trgovine ljudima su također uključene u Konvenciju o eliminaciji diskriminacije žena i prava djece. Specifična prava djece u kontekstu rada su zagarantirana brojnim konvencijama Međunarodne organizacije rada (ILO) od kojih su možda najznačajnije Konvencija o donjoj dobnoj granici br. 183 iz 1973. i o najgorim oblicima dječijeg rada br. 182 iz 1999.

U 2000. godini je usvojena UN Konvencija za borbu protiv organiziranog transnacionalnog kriminala i dopunjena sljedećim Protokolima: Protokol za sprječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom i Protokol za borbu protiv krijumčarenja migranta kopnom, morem i vazduhom. U 2005. godini Vijeće Evrope usvojilo je Evropsku Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudima koju je potpisala i ratifikovala i Bosna i Hercegovina. Ova konvencija uvodi dodatne obaveze za zemlje članice u pogledu zaštite i zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima i zahtjeva od zemalja potpisnica da se pruži posebna zaštita djeci žrtvama trgovine ljudima.

Konvencija o cyber¹ kriminalu Vijeća Europe je do sada najveći, najopsežniji ali i najkvalitetniji europski dokument o takvoj vrsti kriminala koji su potpisale i neke ne-europske informatičke velesile, prvenstveno SAD, Kanada i Japan. Konvencija je svečano potpisana 23. novembra 2001. godine u Budimpešti, te je predstavljena kao međunarodno pravni instrument kojim se po prvi put regulišu problemi vezani uz korištenje i prijenos informacija i podataka preko informatičkih i telekomunikacijskih sistema. Upravo se zato i zove Konvencija o cyber, a ne kompjuterskom kriminalu. Sve je brže integrisanje informatičke i telekomunikacijske tehnologije i njihova međusobna zavisnost dovodi i do povezanosti njihove zloupotrebe, pa pojam “kompjuterski kriminalitet” postaje preuzak i zamjenjuje se širim pojmom “cyber kriminal”. Još uvijek ne postoji njegova prihvaćena definicija, usprkos svim nastojanjima da se ona, kao i sadržaj i opseg pojma, odredi. Cyber kriminal obuhvaća sva krivična djela počinjena unutar popularnog cyberspacea, uz pomoć ili na samoj informatičkoj i telekomunikacijskoj tehnologiji, koja čini njegovu infrastrukturu. A osnovnu infrastrukturu cyberspacea čini Internet, koji svojom globalnošću, otvorenošću i dostupnošću postaje izvorom sve većih i opasnijih zloupotreba, a borba protiv njih zahtijeva čvrstu međunarodnu saradnju.

---

¹ Svakako smatramo potrebnim navesti kako u Bosni i Hercegovini engleski naziv *Convention on Cybercrime* još nije zvanično preveden, a prijevod koji se upotrebljava *Konvencija o kompjuterskom kriminalu* nije odgovarajući zato što ne obuhvata sve oblike društveno neprihvatljivog ponašanja koje reguliše *Konvencija*, kao što je objašnjeno dalje u tekstu. Mogućnosti da se riječ *cyber* prevede kao kibernetički nije prihvatljiva iz razloga što riječ *kibernetika*, engl. *cybernetics*, nije sinonim riječi *cyber*. Kibernetiku bi najkraće mogli definisati kao “sistemska proučavanje komunikacije i upravljanja u organizacijama svih vrsta”, a za *cyber* još ne postoje precizne definicije, no Rječnik stranih riječi navodi da je *cyber* prvi element u riječima koji označava nešto vezano uz svijet prividne stvarnosti koji nastaje pomoću kompjutera. Iz ovih razloga u *Strategiji* će se za prijevod naziva *Konvencije* koristiti originalna riječ na engleskom jeziku.

Konvencijom je predviđeno da će stranke usvojiti zakonska i druga rješenja nužna da se u domaćem zakonodavstvu mogu goniti počinitelji krivičnih djela protiv tajnosti, integriteta i dostupnosti kompjuterskih podataka i sistema, krivičnih djela u vezi s kompjuterom, u vezi sa sadržajem i u vezi s povredama autorskih i srodnih prava. Ovim dokumentom predviđeno je rješavanje procesnih pitanja vezanih za istragu i pribavljanje dokaza, ovlaštenja policijskih službi, nadležnost suda, izručenje počinitelja i uzajamnu suradnju, te obaveze Internet provajdera. Bosna i Hercegovina ratificirala je ovu Konvenciju i prateći Protokol 19.05.2006. godine, a stupili su na snagu 01.09.2006. godine.

Međunarodni sporazumi o ljudskim pravima su dopunjeni instrumentima koji, iako nisu zakonski obavezujući, postavljaju standarde i elaboriraju principe vezane za iskorjenjivanje nasilja nad djecom. Tako da postoje Pekinška pravila iz 1985. koja se bave maloljetničkim pravosuđem i Rijadske smjernice iz 1990. koje obrađuju maloljetničku delikvenciju i zaštitu maloljetnika koji su lišeni slobode.

Postojeći standardi u međunarodnom zakonu, a koji se tiču nasilja nad djecom, su sveobuhvatni i detaljni. Sve države koje su potpisnice ovih instrumenata su dužne da ispunjavaju svoje obaveze, a među njima i Bosna i Hercegovina. Evropska unija i Vijeće Evrope u vezi s tim su donijeli više rezolucija i preporuka koje obavezuju države na stvaranje okruženja prilagođenog djeci, npr. „Building a Europe for and with children“ („Izgradnja Evrope za djecu i sa djecom“).

Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta i kantona garantira se najviši nivo zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustav BiH je Aneks 4 Daytonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine. Član II Ustava BiH, koji nosi naslov „Ljudska prava i osnovne slobode“, u svojoj stavci 2. „Međunarodni standardi“ propisuje da će se prava i slobode garantirane Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i u njenim protokolima, primjenjivati direktno u Bosni i Hercegovini. Ovi dokumenti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Stav 3. ovog člana navodi sva prava i osnovne slobode i on se odnosi kako na sve ljude tako i na djecu. U okviru stava 7. „Međunarodni sporazumi“, propisuje se da će Bosna i Hercegovina ostati ili postati strana ugovornica međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I ovog Ustava.

Najznačajniji okvir za zaštitu djece od nasilja utvrđen je u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini. U okviru postojećih krivičnih zakona, jednostavnim pristupom možemo razlikovati više krivičnih djela koja kažnjavaju nasilje nad djecom, odnosno uvode pravnu zabranu nasilja nad djecom uključujući seksualno zlostavljanje i eksploataciju, fizičko kažnjavanje i sve druge oblike ponižavajuće kazne na i u svim mjestima gdje se nasilje nad djecom dešava, a posebno u porodičnom okruženju.

Specifično, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici uređuju: zaštita od nasilja u porodici; pojam nasilja u porodici; osobe koje se smatraju članovima porodice u smislu ovog zakona; način zaštite članova porodice; te vrstu i svrhu prekršajnih sankcija za počiniocce nasilnih radnji.

Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova i garantiraju jednake mogućnosti svim građanima, sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na spolu i zabranjuje se seksualno uznemiravanje.

Zakonima koji uređuju socijalnu zaštitu uređuju se osnove socijalne zaštite građana i njihovih porodica, definišu osnovna prava iz socijalne zaštite, osnivanje i rad ustanova za zaštitu, oblike i osnove zaštite porodice sa djecom, finansiranje i druga pitanja bitna za ostvarivanje osnovnih prava iz socijalne zaštite. Ovi zakoni također definišu pojmove vaspitno zanemareno dijete i vaspitno zapušteno dijete i regulišu pitanja smještaja djece u drugu porodicu ili ustanove socijalne zaštite.

Kada su u pitanju oblici nasilja koji su regulisani zakonom, ne pravi se razlika prema mjestu gdje se ono dešava. U Bosni i Hercegovini ne postoje običajni zakoni koji regulišu ova pitanja. Pitanje nasilja isključivo se rješava u okviru navedenih zakona.

Na nivou entiteta doneseni su novi Porodični zakoni kojim se regulišu prava i dužnosti roditelja, kao i prava djece, a posebno prava djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici. Jedna od novina je odredba prema kojoj su roditelji dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove potrebe i štiti ga od svih oblika nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije i seksualne zloupotrebe od drugih osoba, a istovremeno su dužni i u zavisnosti od uzrasta i zrelosti kontrolisati ponašanje djeteta. U cilju što veće zaštite djeteta predviđene su i odredbe kojim je organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti preduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i interesa djeteta na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Također, ovim zakonima regulišu se pitanja oduzimanja roditeljskog prava i starateljstva nad djecom koja su izložena nekom od oblika nasilja, odnosno definišu situacije koje se odnose na vaspitno zanemarivanje djece. Ukoliko roditelji ugrožavaju interese djeteta i u većoj mjeri zanemaruju podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta, sud će takvim roditeljima u vanparničnom postupku oduzeti pravo da žive sa djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeriće drugoj osobi ili ustanovi, i vratiti to pravo kada to bude u interesu djeteta. Izricanjem ove mjere ne prestaju druge dužnosti, odgovornosti i prava roditelja prema djetetu. Osim spomenute mjere, sud može odrediti nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog prava, pa u vanparničnom postupku izreći i mjeru oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima zloupotrebe prava ili grubog zanemarivanja svojih dužnosti ili napuštanja djeteta ili nebrige o djetetu sa kojim ne živi i tako očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje i moral djeteta. Zakon navodi i šta se smatra zloupotrebom prava: tjelesno i duševno nasilje nad djetetom, spolno iskorištavanje djeteta i navođenje djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje. Grubo zanemarivanje dužnosti roditelja ili staratelja postoji naročito u slučajevima: ako roditelj ne izvršava obavezu izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca, ako se ne pridržava ranije određenih mjera radi zaštite prava i interesa djeteta, ako ne sprječava dijete u uživanju alkoholnog pića, droge ili drugih opojnih sredstava i ako ne sprječava dijete mlađe od 16 godina u kasnim noćnim izlascima.

Osmi dio Porodičnog zakona reguliše postupak zaštite od nasilničkog ponašanja u porodici. Ovu zaštitu dužni su pružiti: policija, organi starateljstva, odnosno socijalnog staranja i sud, a sva fizička i pravna lica dužna su, odmah po saznanju o nasilnom ponašanju, o tome

obavijestiti nadležnu policijsku upravu. Policijska uprava je dužna odstraniti osobu koja se nasilnički ponaša i o tome obavijestiti organ starateljstva, koji potom preduzima zakonom predviđene mjere.

Pitanje socijalnih davanja, odnosno dječije zaštite, nije uređeno na jedinstven način. Možemo reći, da u pogledu ovog prava, djeca u Bosni i Hercegovini ne uživaju jednaku zaštitu. U okviru ovog oblika zaštite ne postoji definicija djeteta žrtve nasilja. Djeca žrtve mogu se u okviru važećih zakona u BiH prepoznati samo kroz kategoriju vaspitno zane-marene i zapuštene djece, što ne nudi adekvatan standard zaštite za djecu.

U BiH ne postoje posebni zakoni koji su vezani za prevenciju nasilja nad djecom. Samo Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH sadrži odredbe koje se odnose na obavezu preventivnog djelovanja u pogledu zaštite od nasilja. Nasilje je, kao što je već navedeno, regulisano uglavnom krivičnim zakonodavstvom.

DIO DRUGI

IDENTIFIKOVANJE PROBLEMA NASILJA NAD DJECOM

Različiti sektori zaštite imaju različitu specifičnu ulogu u određenim fazama zaštite djece od nasilja koje se metodološki mogu posmatrati od prevencije i istraživanja, preko otkrivanja i dijagnostike, pa do tretmana, uključujući i rehabilitaciju, praćenje i evaluaciju. Osnova djelovanja ovih sektora razrađena je u okviru sektorskih zakona koji regulišu nadležnosti institucija, prava djece i njihove porodice i određene oblike zaštite. Prilikom provođenja zakona u praksi susrećemo se sa određenim kritičnim pitanjima koja su osnovni indikator za planiranje osnovnih i posebnih ciljeva u okviru ovog dokumenta. U postojećim zakonima nedostaju direktne odredbe koje regulišu pojedine probleme koje ovdje identifikujemo.

POGLAVLJE I

POVEZANOST NASILJA NAD DJECOM SA NASILJEM U DRUŠTVU - SVIJEST O POSTOJANJU NASILJA

Potrebno je svakako poći od osnovnog problema kao što je (ne)postojanje svijesti u društvu o raširenosti i porastu problema nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini. Uvažavajući stavove istaknutih stručnjaka, koji prate problem nasilja nad djecom u društvu, jasno je da ukoliko ne postoji svjesnost o nasilju kao društvenom problemu, odnosno svjesnost da se problem nasilja nad djecom odnosi na sve nas, teško se možemo efikasno boriti sa problemom nasilja nad djecom i suzbiti posljedice nasilja. Kako na najbolji način ispričati kompleksnu priču i uvjeriti sve da je nasilje nad djecom svakodnevno, da djeca žive na ulici, trpe vršnjačko nasilje u školama, gledaju nasilje na ekranima, putem interneta, na sportskim događajima i na kraju doživljavaju nasilje u porodici i kući?

Drugi problem je nedovoljno znanje i upućenost žrtava o njihovim mogućnostima i pravima. Kako objasniti djeci da „nasilje ili nasilno ponašanje“ nije „uobičajena pojava“ za koju velika većina građana misli da je normalan način ponašanja i komuniciranja? Nažalost, tolerisanje i odobravanje nasilja utiče na to da se neki od oblika nasilja duže vremena ponavljaju, a posebno oni koji se dešavaju unutar porodice.

Treći problem, zbog kojeg slučajevi nasilja nad djecom često ostaju neotkriveni, leži u činjenici što se nasilje nad djecom ne prepoznaje kao problem od strane odrasle osobe koja dolazi u kontakt sa djecom (roditelji, policajci, nastavnici, pedagozi, vaspitači, socijalni radnici, zdravstveni radnici i ostali). Roditelji i profesionalci nisu dovoljno senzibilizirani i educirani o problemu nasilje nad djecom, niti imaju saznanje da postoje određene zakonske mjere za sankcionisanje počinitelja, kao i da postoje tretmani za djecu žrtve nasilja. Mnogi nisu dovoljno upućeni ni o tome kako i na koji način treba reagovati u situaciji saznanja

da je dijete zlostavljano. Na osnovu raspoloživih podataka o nasilju nad djecom (Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini), došlo se do zaključka, kako djeca, ali i njihovi nastavnici i profesori, pa i roditelji, nisu educirani, prvenstveno o pojmovima nasilja i zlostavljanja, a potom ni o pravima žrtava. Operativni, svakodnevni rad sa žrtvama, ali i nasilnicima, doveo je do još jednog relevantnog zaključka, a to je da postoji stalna i velika potreba za educiranjem profesionalaca koji se u svom svakodnevnom radu susreću sa žrtvama nasilja i s nasilnicima i zlostavljačima.

Neselektivan i često profesionalno nekorektan pristup u tretiranju nasilja nad djecom u medijima informisanja je takođe jedan od problema. Veoma su rijetki primjeri obrade i pripreme obrazovnih emisija o nasilju namijenjenih djeci ili roditeljima koje su prevashodno usmjerene na promoviranje nenasilne komunikacije i podizanja roditeljske kompetencije u funkciji prevencije nasilja nad djecom.

U našem bh. društvu identifikovane su ugrožene grupe, kao što su djeca s invaliditetom, djeca romske populacije, djeca razvedenih roditelja, djeca izbjeglica i sl., ali ne postoji svijest o povećanom riziku od izloženosti ovih grupa različitim oblicima nasilja, kao što je zanemarivanje, rast u nestimulativnim i socijalno deprimirajućim uslovima, lošiji pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti i sl. Ove rizične skupine djece često su zloupotrebljavane u lancima prosjačenja i svakodnevno prepušteni ulici.

POGLAVLJE II

ZAKONODAVNI OKVIR, STANDARDI RADA I INSTITUCIJE

Harmoniziranje zakonodavnog okvira

Kada je u pitanju suzbijanje nasilja nad djecom, analizom domaćeg pozitivnog zakonodavstva, uočili smo potrebu da se nastavi intenzivnije sa usaglašavanjem i izmjenom zakona koji uređuju pitanje prevencije i zaštite djece, kao i krivičnog gonjenja počinitelaca djela nasilja. Uočeni su problemi u oblasti socijalne i dječije zaštite, naročito u pogledu uspostavljanja održivog sistema finansiranja socijalne i dječije zaštite, uspostavljanja novih institucija i stručnih službi namijenjenih isključivo djeci, uvođenja novog profesionalnog standarda rada, uvođenja jedinstvenog sistema prikupljanja podataka i jasnog definisanja korisnika prava na zaštitu i rehabilitaciju. U oblasti zdravstvene zaštite uočeni su slični problemi, a posebno treba istaći potrebu uvođenja sistema posebne zdravstvene zaštite djece žrtava nasilja i posebnih specijaliziranih službi ili referata za preventivni rad sa djecom. Treba takođe istaći i probleme vezane za donošenje i usaglašavanje odgovarajućih sistemskih i zakonskih mjera sa entitetskim vladama za uspostavljanje ustanova i institucija za djecu počiniocima različitih krivičnih djela i vaspitno zanemarenu i zapuštenu djecu. Treba naglasiti da je ova obaveza za vlasti Bosne i Hercegovine utvrđena u više međunarodnih preporuka, a posebno u okviru preporuke Komiteta za prava djeteta UN-a. (Aneks I)

U području reforme zakonskog okvira u odgojno–obrazovnom sistemu potrebno je dalje nastaviti aktivnosti na uvođenju novih standarda u oblasti prevencije u obrazovnom sektoru koji aktivno uključuju participaciju djece, roditelja, šire javnosti i medija prema potrebi. Kada je u pitanju razvoj zakona krivičnog zakonodavstva neosporno je da postoji potreba

pooštravanja kaznene politike kada su u pitanju krivična djela počinjena prema djeci, kao i potreba da se na državnom nivou riješi pitanje krivično pravnog tretiranja kažnjivih ponašanja iz oblasti cyber kriminala. Ovi oblici kriminalnog ponašanja iziskuju mnogo sofisticiranije metode krivičnog gonjenja za što je potrebno obezbijediti visoko obrazovane kadrove za ovaj vid kriminala i sofisticiranu tehničku opremu. Pored navedenog oblika kriminala, dvije veoma srodne oblasti, oblast zaštite autorskih prava i zaštite ličnih podataka, već su regulirane na državnom nivou, pa bi bilo potrebno i krivičnopravnu zaštitu sistema elektronske obrade podataka podići na najviši državni nivo. Kako bi se uspostavio cjelovit sistem zaštite djece, posebno kada je u pitanju porodična zaštite djece, starateljstvo, usvajanje, razvodi i sl., potrebno je uspostavljanje posebnih sudskih odjela za djecu.

Sistemi za evidentiranje nasilja

Problem predstavlja to što ne postoji jedinstveni standard, niti razvijen sistem za vođenje evidencije o slučajevima nasilja nad djecom.

Otežan je rad policije i pravosuđa, ali i ostalih nadležnih institucija, zbog nepostojanja jedinstvene baze podataka o nasilju nad djecom i počiniocima nasilja nad djecom u BiH. Također, nema jedinstvene baze podataka i analitičkih prikaza maloljetničke delinkvencije u relevantnim institucijama. Ovo ima za posljedicu da se javlja velika nesrazmjera između broja podnesenih izvještaja o otkrivanju maloljetnih počinitelja krivičnih djela i broja onih koji se uspješno procesuiraju i kojima su izrečene određene mjere, odnosno sankcije. Potreba za formiranjem jedinstvene baze podataka o nasilnicima i žrtvama nasilja treba biti propisana podzakonskim aktima kojim će sve nadležne institucije obavezati na vođenje ovakve evidencije, na osnovu propisanih obrazaca prema jedinstvenom kriteriju.

Sadašnja praksa i rezultati istraživanja provedenog 2004. godine u BiH pokazuju da se nasilje nad djecom u BiH posmatra kao briga centara za socijalni rad i policije ili da ga jedino ove ustanove smatraju problemom i da treba posmatrati samo ove službene evidencije, što svakako nije tačno.

U Inicijalnom izvještaju o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini usvojenom od strane Vijeća ministara BiH početkom 2006. godine analizirani su dostupni podaci o nasilju nad djecom:

„Opća procjena statističkih pokazatelja - analizirajući dostupne podatke o stanju nasilja nad djecom u BiH utvrđeno je da postoji mnogo različitih pokazatelja koji su rezultat istraživanja koja su se temeljila na različitim metodologijama i koja na različit način prikazuju i interpretiraju nasilje nad djecom u BiH“.

„Organizovano prikupljanje podataka koje je provedeno tokom 2004.g. na nivou BiH – (projekat „Prevenција nasilja nad djecom“) imalo je također, ograničene rezultate i ukazalo na mnoge slabosti institucija u BiH“, što praktično znači da još uvijek nemamo adekvatne pokazatelje za relevantno planiranje mjera za suzbijanje nasilja nad djecom.

Sistem za prijavljivanje slučajeva nasilja

Neprijavljivanje nasilja nad djecom dovodi do toga da počinitelji ostaju nepoznati organima gonjenja, policiji i tužilaštvu, što povlači za sobom to da ostaju nekažnjeni, a na taj način žrtva i svi oni koji znaju šta se desilo, gube povjerenje u policiju i pravosuđe i ostale nadležne institucije. Važećim zakonima utvrđena je obaveza prijavljivanja bilo kojeg oblika nasilja nad djeteta od strane bilo koje osobe koja ima sumnju ili saznanje da je dijete izloženo nekom od oblika nasilja.

Mali broj krivičnih prijava s jedne, a povećan broj slučajeva nasilja registrovan od strane centara za socijalni rad s druge strane, ukazuje na to da žrtve nasilja gube povjerenje u rad pravosuđa. Na polju preventivnog rada iz ove oblasti postoji vrlo malo aktivnosti koje imaju za cilj rano otkrivanje i prijavljivanje nasilja.

Kao što je rečeno, stručni djelatnici su svjedoci da je stvarni broj slučajeva nasilja, osobito nad djecom, veći od broja prijavljenih slučajeva. Oni kao problem koji objašnjava ovu pojavu identifikuju strah žrtava da prijave nasilje, što je, gledano iz ugla žrtve, profesionalno razumljivo iz razloga što se žrtve osjećaju nezaštićenim i često ekonomski ovisnim o svojim zlostavljačima i nasilnicima. Profesionalci s druge strane, nemaju dovoljno znanja o tome kako zadržati profesionalni standard i ne izdati povjerenje žrtve, a u isto vrijeme obavezno prijaviti sve slučajeve nasilja na odgovarajući način.

Međusobna saradnja institucija

Nije definirano i razrađeno kako razmijeniti službene informacije i postupiti sa djecom žrtvama u različitim situacijama (varijantama) kada se žrtva prvo identifikuje policiji, ili centru za socijalni rad, ili izravno tužiteljstvu, obrazovnoj instituciji, zdravstvenoj ustanovi, nevladinoj organizaciji, kada dijete individualno zatraži pomoć ili preko druge bliske osobe (roditelj, staratelj, hranitelj, prijatelj) i na dr. način ili od strane bilo koje javne institucije ili pojedinca. Koji su naredni koraci svake karike u lancu? Tako dolazimo u apsurdnu situaciju da se npr. žrtva prijavi Centru, bude upućena policiji i liječniku radi dobivanja potvrde o povredama i da nema povratne informacije učesniku u postupku. Provjerene informacije pokazuju da se još uvijek ne izriču zaštitne mjere predviđene Kaznenim zakonom, Porodičnim zakonom ili Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

Nasilje nad djecom je slojevit i raznovrstan problem, a posljedice za djecu su višestruke i složene, tako da se bilo koji oblik pomoći i asistencije mora zasnivati na multisektoralnom pristupu.

Potrebno je sagledati sve relevantne aspekte i konsultovati sve potrebne stručne discipline, predmete nasilja rješavati na osnovu metode upoređivanja i sinteze saznanja radi sagledavanja potreba djeteta. Sagledavanje potreba djeteta je neophodno radi iznalaženja rješenja koje je u najboljem interesu djeteta. Multidisciplinarni pristup se obezbjeđuje ne samo u okviru jedne institucije, nego i kroz organizovane oblike interinstitucionalne saradnje.

Analizirajući stanje u Bosni i Hercegovini može se reći da razmjena informacija između nadležnih institucija, ustanova i organa koji se u svom radu susreću i rade na suzbijanju

pojave nasilja, posebice nad djecom, predstavlja veliki problem. Može se zaključiti da ne postoji razrađena strategija saradnje između institucija. Teškoće u svakodnevnom radu su i u tome što institucije često „svaštare“, bave se kurativnim, a ne preventivnim, metodama u radu, imaju stalni nedostatak stručnog kadra i tehničkih sredstava, a najviše nedostatak finansijskih sredstava.

U sistemu zaštite djece ključnu funkciju imaju centri/službe za socijalnu zaštitu, koji su u pojedinim segmentima realizovali pojedinačne, ali ne i sistemske, projekte koji su bili u funkciji zaštite interesa djece. U tim projektima za partnere su imali obrazovne ustanove, humanitarne organizacije, udruženja građana, te vladine organizacije.

Pored centara za socijalni rad, u općinama djeluju, na istim zadacima, ali sa različitog aspekta, brojni drugi organi, ustanove i društvene organizacije. To su prije svega mjesne zajednice, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, pravosudni organi, organi unutrašnjih poslova, zatim općinski i kantonalni organi nadležni za poslove socijalne zaštite, kao i drugi organi uprave i druge stručne ustanove, kao i brojne vladine i nevladine humanitarne organizacije i udruženja građana. Ovako široko angažovanje mnogobrojnih učesnika – organa, organizacija i institucija- u zaštiti djece, zahtijeva koordinaciju među njima u radu. U takvoj situaciji centar za socijalni rad predstavlja samo jednog činioca čija je uloga veoma složena i važna.

Sva navedeno ukazuje da postojeći pravni okvir za sprečavanje nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini nije u potpunosti zadovoljavajući. Postoji potreba za harmonizovanjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i drugih zakona koji uređuju ovo pitanje. Ilustracije radi napomenućemo da npr. u važećim krivičnim zakonima nije precizno definisana nadležnost službi za provedbu vaspitnih mjera, u Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici nije jasno definisano ko i u kojem postupku izriče zaštitne mjere i sl. Naravno, sama harmonizacija zakona neće riješiti problem ukoliko se ne standardizuje i njihova primjena, što bi se moglo učiniti kroz uspostavu kontinuirane i jasno precizirane saradnje predstavnika policije, suda, tužilaštva i centara za socijalni rad koji rade na ovoj problematici, te razmjenu primjera dobre prakse kroz osnaženje djelovanja Vijeća za djecu BiH.

Dakle, ne postoji standardizovan, multisektorski pristup problemu nasilja nad djecom. Potrebno je formirati posebne, specijalističke timove u policiji, ali i u pravosuđu, educirane i zadužene isključivo za suzbijanje nasilja nad djecom. Predstavnici sudstva navode problem nedovoljnog broja sudija edukovanih za maloljetnički kriminalitet. Neophodno je formiranje posebnog suda za maloljetnike, gdje bi tim stručnjaka različitih profila radio na određivanju adekvatne sankcije za maloljetnike.

Slaba koordinacija i nesinhronizacija djelovanja, kako unutar vladinog sektora (mnogi organi i institucije u vlasti donose programe koji nisu međusobno usklađeni), tako između vladinog i nevladinog sektora.

Standardi postupanja sa žrtvama nasilja

U situacijama kada je identifikovano da je dijete žrtva nasilja, u praksi postoje problemi koji se odnose na različite oblike pravne zaštite koja je definisana u okviru porodične zaštite. U BiH se primjenjuju različite prakse porodične zaštite kada je u pitanju dijete žrtva i ne postoji jedinstven standard tretmana zlostavljane djece koji je BiH obavezna da primjenjuje po osnovi prihvaćenih međunarodnih standarda. Ovaj nestandardizirani pristup odnosi se prije svega na postupanje sa žrtvom nasilja u pogledu pružanja pomoći i zaštite djetetu žrtvi, rehabilitacije i resocijalizacije žrtve.

Djeca žrtve se uglavnom smještaju u skloništa za punoljetne osobe žrtve nasilja, što nije odgovarajuća praksa. Pored navedene prakse, djeca se smještaju u drugu porodicu ili instituciju za zbrinjavanje djece.

Često se javlja problem fizičke sigurnosti žrtava s obzirom da ne postoje odgovarajuće mjere, niti propisane procedure, koje bi obavezivale policiju na udaljavanje i zbrinjavanje žrtava iz sredine u kojoj se nasilje odvija do okončanja sudskog postupka i kažnjavanja počinitelja, iako se djeca smatraju zaštićenim žrtvama.

Zaštita identiteta djeteta žrtve nije zakonski precizno regulisana. Nisu rijetki slučajevi da u javnost "procure" informacije o djeci žrtvama nasilja, ali i maloljetnicima počiniteljima. Potrebno je uspostaviti efikasnu zaštitu podataka o žrtvama, što bi moglo biti ostvareno i kroz jačanje saradnje pravosudnih i policijskih organa sa medijima.

Također postoji problem obezbjeđenja pravne i psihološke pomoći žrtvi. Često, roditelji ili druga lica koja se staraju o djetetu žrtvi nasilja nemaju potrebna saznanja kako bi takvoj djeci pomogli da nastave sa normalnim životom, bez negativnih posljedica po njihovu ličnost i razvoj. Psihološka pomoć žrtvi mora biti obezbijedena od strane stručnih lica, pri čemu i policija i pravosuđe za sada nemaju aktivnu ulogu. Nije rijedak slučaj da u radu policije i pravosuđa, usljed nedovoljnog poznavanja ove specifične problematike, dolazi do sekundarne viktimizacije žrtve, pri čemu djelatnici ovih organa sami sebi otežavaju rad na otkrivanju počinitelja. Naime, najviše informacija o počinitelju može dati dijete žrtva nasilja, ali samo ako se s njim radi i postupa na adekvatan način. S druge strane, nije obezbijedena pravna pomoć djetetu, odnosno starateljima, nema saradnje između policije i organizacija koje pružaju pravnu pomoć.

Upravo zbog navedenog problema sekundarne viktimizacije žrtava nasilja, neophodno je da u slučajevima kada su djeca žrtve nasilja policija, tužioci, kao i sudije koje rade na razotkrivanju počinioca budu posebno edukovani za rad sa djecom, kako ne bi došlo do dodatne traumatizacije, a time i nepovjerenja djece, ali i njihovih staratelja, u rad ovih organa, što bi dovelo do još jedne negativne konsekvence, a to je povlačenje djeteta u sebe i neotkrivanje počinitelja usljed nedostatka dokaznog materijala. Potrebno je i pravno regulisati oblike saradnje između policijskih i pravosudnih organa s jedne i nevladinog sektora s druge strane, koji ima razvijene kapacitete za pružanje pravne pomoći žrtvama, ali i njihovog izmještanja iz nasilničke sredine u tzv. sigurne kuće.

Rad policije i pravosuđa otežan je i iz razloga što ne postoje odgovarajuće institucije i programi za zbrinjavanje i rehabilitaciju (izvršenje zaštitnih mjera) djece koja su počinila nasilje.

Ne postoje uslovi za fizičku odvojenost maloljetnih od odraslih prestupnika, što za posljedicu ima negativan uticaj punoljetnih osuđenika na njih i doprinosi da se maloljetni počinioci ponovo pojavljuju kao povratnici. Ne postoji ni poseban program za rad sa maloljetnim prestupnicima u cilju njihove resocijalizacije, niti odgovarajući penalni i postpenalni tretman prema punoljetnim izvršiocima djela nasilja nad djecom. Navedeno nameće potrebu za izgradnjom posebne ustanove za smještaj maloljetnih počinitelja krivičnih djela, pri čemu bi oni bili odvojeni od punoljetnih osuđenika i bili podvrgnuti posebnim tretmanima za resocijalizaciju.

Kaznena politika

Blaga i neujednačena kaznena politika prema počiniteljima nasilja nad djecom ne djeluje stimulativno na osobe koje treba obavezno da prijave nasilje. Gubi se vjera u rad sudova, dok istovremeno ovakva politika ne djeluje obeshrabrujuće na osobe koje su počinioci nasilja. Potreba za pooštavanjem i ujednačavanjem kaznene politike (ujednačavanje sudske prakse) trebala bi se ostvariti kroz saradnju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Ministarstva pravde BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Vijeća za djecu BiH.

Nedostaju informacije o evropskim i svjetskim trendovima u ovoj oblasti, kako bi se preventivno djelovalo na potencijalne počinitelje kroz kaznenu politiku, a posebno na jačanje povjerenja građana, a time i žrtava, u rad pravosuđa.

Tužilaštva i sudovi kod procesuiranja maloljetničkog prestupništva ističu problem zakonskog limita, mali je dijapazon mjera primjenjivih za počinioce težih krivičnih djela. Opterećenost tužilaca i sudija krivičnim predmetima druge vrste, onemogućava fokusiranje na predmete maloljetničke delikvencije i predlaganje zavodskih mjera usljed nepostojanja odgovarajućih ustanova i dr. Zbog nepostojanja mogućnosti da se izrečene mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom izvrše, sudovi su u prethodnom periodu izbjegavali izricati ove mjere. Važeći krivični zakoni predviđaju široku lepezu vaspitnih mjera prema maloljetnim izvršiocima krivičnih djela, ali osim sudskog ukora, kao disciplinske mjere, i određenih mjera pojačanog nadzora, u praksi se druge vaspitne mjere gotovo i ne pojavljuju. Problem neizricanja u praksi zakonom propisanih vaspitnih mjera leži u nepostojanju dovoljnog broja disciplinskih centara i vaspitnih ustanova u Bosni i Hercegovini. Strateške mjere sa Akcionim planom za borbu protiv maloljetničkog prestupništva utvrđene su i detaljno razrađene u okviru Strategije protiv maloljetničkog prestupništva za BiH, koja je usvojena 27.07.2006. godine na sjednici Vijeća ministara BiH.

Stručni nadzor-monitoring

Stručni nadzor-monitoring slučajeva nasilja nad djecom od otkrivanja, dijagnostike, tretmana, praćenja i evaluacije –ukratko standard rješavanja i vođenja slučajeva- nije predmetom organizirane stručne analize i nadzora.

Kontrola i stručni nadzor provodi se sektorski unutar nadležnih institucija, kroz sistem izvještavanja i standardne procedure praćenja rada nadležnih službi.

Nema posebnog tijela koje slučajeve nasilja nad djecom multidisciplinarno analizira i istovremeno analizira ulogu svakog pojedinog sistema i uzajamnost njihovog djelovanja.

DIO TREĆI

CILJEVI I MJERE DJELOVANJA

POGLAVLJE I

OSNOVNI PRINCIPI

Nasilje je kompleksan problem i zadire u ljudsko postojanje -ljudska prava, a rezultat je interakcije individualnih osobina čovjeka, njegovog odnosa sa ljudima i društvenim grupama u odnosu na socijalne i kulturne norme. Na nivou kulturnih i socijalnih normi potrebne su intervencije protiv nasilja koje mogu biti opće, usmjerene i indicirane.

Opće intervencije su na nivou zajednice npr. masovna medijska kampanja protiv nasilja. Usmjerene intervencije preduzimaju se kada se prepoznaju osobe koje su pod povećanim rizikom, bilo kao nasilnici ili kao žrtve nasilja.

Indicirane intervencije su usmjerene prema osobi za koju se zna da je već počinila nasilni čin, naročito ako se radi o maloljetnoj osobi.

Osnovni cilj strategije je da osigura da se u borbi protiv nasilja uključe sva raspoloživa sredstva i to na svim nivoima lokalne i državne vlasti. Potrebno je osigurati saradnju svih relevantnih državnih institucija i osigurati međunarodnu i regionalnu saradnju u cilju razmjene iskustava i znanja što pridonosi uspješnoj borbi protiv nasilja na globalnom nivou. Mjere koje se utvrđuju u okviru ove Strategije moraju se zasnivati na sljedećim principima:

a) Princip utemeljen na ljudskim pravima

Svako dijete je jedinstveno ljudsko biće sa ljudskim dostojanstvom i ima vlastita prava koja se moraju poštivati i unaprjeđivati. Mora se uvažavati činjenica da dijete ima drugačije potrebe u odnosu na potrebe odraslih i da mu je tokom razvoja potrebna podrška i zaštita. Nijedan razlog ne može biti opravdanje za narušavanje fizičkog i psihičkog integriteta djeteta i ometanje njegovog normalnog razvoja.

b) Zabrana diskriminacije

Princip zabrane diskriminacije je osnovni princip koji ima za cilj da spriječi bilo koji oblik isključenja djece. Sva djeca su jednaka, nezavisno od porijekla, spola, vjeroispovijesti, imovinskog ili zdravstvenog stanja, ili bilo koje druge pripadnosti ili opredjeljenja i predstavlja opšti uslov uživanja svih prava.

c) Efikasnost - obaveznost djelovanja nadležnih institucija

Sve institucije vlasti su obavezne ne samo da poštuju prava svakog pojedinca, već i da stvaraju uslove u kojima će svi pojedinci biti u mogućnosti da ostvare svoja prava. Efikasnost strategije se zasniva na kombinovanom provođenju različitih mjera svih struktura vlasti koje su definisane u skladu s ciljevima koje obavezno provode institucije nadležne

za različite sektore djelovanja (socijalnu i zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, pravosuđe i medije).

d) Interdisciplinarni i multisektoralni pristup

Nasilje nad djecom je kompleksan problem koji zahtjeva visok stepen sinhronizacije i planiranja djelovanja. Ovaj pristup uključuje više različitih disciplina i vještina koje su u pravilu podijeljene i raspoređene u nekoliko sektora, kao što je već i napomenuto, te je pristup interdisciplinarnog rada najefikasnija mjera koja se mora primjenjivati i u okvirima ove strategije.

e) Sudjelovanje nevladinog sektora

Dosadašnji doprinos civilnog društva u Bosni i Hercegovini i značajna iskustva koja je civilni sektor stekao u proteklom periodu predstavlja resurs koji se može značajno uskladiti sa ciljevima ove strategije i omogućiti da nevladine organizacije kvalitetno doprinesu realizaciji ove strategije. Organizirano i plansko uspostavljanje partnerstva sa nevladinim sektorom je radi toga nezaobilazan standard.

f) Samoodrživost

Planiranje ciljeva i aktivnosti koji su utemeljeni na realnim planovima i finansijskim izvorima je osnovni princip koji mora biti ispunjen. U okviru ovog principa potrebno je računati na redovne i vanredne izvore finansiranja i sve druge raspoložive izvore koji uključuju i međunarodnu i regionalnu saradnju kao i pokretanje određenih namjenskih programa.

POGLAVLJE II OSNOVNI CILJEVI

Na osnovu definisanih principa djelovanja, preporuka za Bosnu i Hercegovinu od strane Komiteta za prava djeteta (Aneks I) i preporuka iz Svjetskog izvještaja UN-a o nasilju nad djecom (Aneks II), a s namjerom kreiranja djelotvornog i održivog sistema dječije zaštite kojim se ostvaruje pravo svakog djeteta da živi bez nasilja i da ima pravo na zaštitu bez obzira gdje se nalazi, u kući, školi, na radnom mjestu, u zajednici ili instituciji, definisani su sljedeći osnovni ciljevi:

Osnovni cilj 1: Senzibilizirati i educirati širu javnost, posebno djecu, roditelje i stručnjake, o postojanju problema nasilja nad djecom i načinima borbe protiv nasilja.

Osnovni cilj 2: Razviti multidisciplinarni pristup djeci žrtvama nasilja kroz poboljšanje inter-institucionalne saradnje nadležnih tijela.

Osnovni cilj 3: Uspostaviti programe rehabilitacije i reintegracije koji osiguravaju individualne potrebe djece žrtava nasilja.

Osnovni cilj 4: Osigurati održiv sistem finansiranja, tehničke i ljudske resurse i centralno prikupljanje podataka o nasilju nad djecom u svim nadležnim tijelima

POGLAVLJE III

POSEBNI CILJEVI I MJERE

Da bi osigurali realizaciju osnovnog cilja 1 koji glasi : Senzibilizirati i educirati širu javnost, posebno djecu, roditelje i stručnjake o postojanju problema nasilja nad djecom i načinima borbe protiv nasilja predviđaju se sljedeći posebni ciljevi i mjere:

Posebni cilj 1: Jačanje uloge porodice u društvu

Mjera 1: Ustrojiti općinska, međuopćinska ili regionalna savjetovališta za djecu, mlade i roditelje u kojima bi se razvila mrežu informativnih, edukativnih, savjetodavnih usluga i programa namijenjenih porodicama, roditeljima i djeci;

Nositelj: entitetska ministarstva za socijalnu i dječiju zaštitu i nadležni odjel Brčko distrikta, centri za socijalni rad i općine

Rok provedbe: 2009.

Komentar: Prema veličini općine, geografskom položaju i broju potencijalnih klijenata mogu se uspostavljati općinska, međuopćinska ili regionalna savjetovališta.

Mjera 2: U savjetovalištim izraditi programe za pripremanje mladih za partnerske odnose, roditeljstvo i značaj kvalitetnog porodičnog života za zdrav razvoj djeteta;

Nositelj: entitetska i kantonalna ministarstva za socijalnu i dječiju zaštitu i nadležni odjel Brčko distrikta

Rok provedbe: 2008.

Mjera 3: Potrebno je da policija kroz programe prevencije kreira programe za edukaciju roditelja kako bi se upoznali sa postupkom i obavezom da prijavljuju policiji bilo koji oblik nasilja nad djecom, kao i to da je ne prijavljivanje nasilja krivično djelo za koje su oni odgovorni ako ga ne prijave.

Nositelj: entitetska ministarstva unutrašnjih poslova i nadležni odjel Brčko distrikta, policijske uprave i stanice

Rok provedbe: 2008

Komentar: Ovi programi implementirali bi se u okviru odjela na lokalnom nivou – “kontakt policajac” ili “policajac u zajednici”

Mjera 4: Kreiranje programa za zdravstveno prosvječivanje roditelja i njihovo usmjeravanje na prepoznavanje razvojnih potreba djece, eliminisaće dobar dio mogućih uzroka njihovog eventualnog zanemarivanja.

Nositelj: entitetska i kantonalna ministarstva zdravstva/zdravlja i nadležni odjel Brčko distrikta, centri za mentalno zdravlje

Rok provedbe: 2008.

Komentar: Uključiti ove programe u okviru redovnih sistematskih pregleda predškolske, školske i srednjoškolske djece što može biti dobra prilika da se uoče početni znaci zlostavljanja i zanemarivanja.

Posebni cilj 2: Jačanje javne svijesti o obimu pojave, vrstama, obilježjima i posljedicama nasilja nad djecom

Mjera 1: Organizovanje javnih tribina, predavanja i seminara za stručnjake i za širu javnost a koji bi bili usmjereni na obavještanje o obimu pojave, vrstama, obilježjima, posljedicama nasilja i dr.

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH, entitetska ministarstva socijalne i dječije zaštite i nadležni odjel Brčko distrikta.

Rok provedbe: kontinuirano

Komentar: Nositelji aktivnosti će za svaku godinu usaglašavati zajednički program aktivnosti.

Mjera 2: Definisane osnovnih standarda za medije kako prikazivati nasilje nad djecom u medijima sa ciljem preventivnog djelovanja na eventualne počinitelje i jačanja povjerenja u rad policije i pravosuđa.

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH, RAK u saradnji sa JRT BiH

Rok provedbe: 2008.

Komentar: Priprema standarda odnosi se na obrazovni (poruke nenasilja) i informativni program i uvođenje obaveznih upozorenja vezano za sadržaje koji se emituju.

Mjera 3: Izrada štampanih publikacija, pamfleta ili plakata namijenjenih široj javnosti, nastavnicima u školama, roditeljima i djeci

Nositelj: sve institucije uključene u provedbu strategije sa aspekta svoje nadležnosti

Rok provedbe: kontinuirano

Posebni cilj 3: Uspostaviti trajne i održive kapacitete za promociju nenasilja

Mjera 1: Uključiti i realizovati program Umijeća komuniciranja u postojeće programe odjeljenske zajednice, Vijeća učenika i Vijeća roditelja.

Nositelj: entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja i nadležni odjel Brčko distrikta

Rok provedbe: godišnje – u okviru nastavnog plana i programa

Komentar: Staviti težište na suzbijanje vršnjačkog nasilja kroz programe vršnjačke edukacije

Mjera 2: Uvesti Programe umijeća komuniciranja, rodne ravnopravnosti, promocije dječijih prava i ostale koje tretiraju nenasilje u redovne programe Nastavničkih fakulteta i time obučavati buduće kadrove (škole za vaspitače, žurnalistika)

Nositelj: entitetska ministarstva obrazovanja u saradnji sa Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Agencijom za ravnopravnost spolova BiH i gender centri entiteta

Rok provedbe: godišnje

Mjera 3: Inicirati uspostavu odjeljenja u policijskim upravama po uzoru na pozitivna europska iskustva (npr. Francuska, Njemačka) – model „kontakt policajac“.

Nositelj: entitetska i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova i Policija Brčko distrikta

Rok provedbe: 2009

Komentar: Dosadašnju praksu rad policije u zajednici treba reformisati. Potrebno je osigurati sistem ranog otkrivanja nasilja djelovanjem posebno obučениh policajaca za rad u prevenciji, odnosno osloboditi ove policajce od provođenja represivnih mjera.

Da bi osigurali realizaciju osnovnog cilja 2 koji glasi: Razviti multidisciplinarni pristup postupanja sa djecom žrtvama nasilja predviđaju se sljedeći posebni ciljevi i mjere:

Posebni cilj 1: Uspostavljanje efikasne mreže za zaštitu djece od nasilja.

Mjera 1: Izrada zajedničkog detaljnog protokola o saradnji za postupanje sa djecom žrtvama nasilja u slučajevima kad je došlo do saznanja o počinjenom nasilju jasnim definisanjem zadatka podinih institucija i uspostavljanjem standarda rada.

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH u saradnji sa entitetskim ministarstvima socijalne zaštite, zdravstva/zdravlja, unutrašnjih poslova, obrazovanja, tužilaštva i sudovi i nadležnim institucijama Brčko distrikta
Rok provedbe: 2008.

Komentar: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u saradnji sa Vijećem za djecu BiH pripremit će prijedlog za sadržaj zajedničkog protokola

Mjera 2: Donijeti interna uputstva o postupanju u situaciji kada se nasilje desi, usklađena sa evropskim standardima i zakonskim propisima u BiH u okviru pojedinačnih institucija.

Nositelj: sve institucije
Rok provedbe: 2008.

Komentar: Npr. šta radi razredni starješina, stručna služba škole, menadžment, nastavničko vijeće, vijeće učenika i vijeće roditelja, utvrditi način obavještanja (ljekara, centra za socijalni rad, policija itd).

Posebni cilj 2: Obezbijediti povjerenje djece žrtava nasilja i njihovih roditelja/staratelja u rad stručnih službi

Mjera 1: Utvrditi osnovne profesionalne standarde u načinu evidentiranja slučajeva nasilja i obaveze zaštite identiteta djeteta žrtve i njegove porodice.

Nositelj: sve institucije
Rok provedbe: 2008

Mjera 2: Organizovati prostorne, kadrovske i metodološke uslove da se potrebna ispitivanja djeteta obavljaju na način koji je u najboljem interesu djeteta s ciljem sprječavanja sekundarne viktimizacije djeteta žrtve

Nositelj: sve institucije koje direktno dolaze u dodir sa djetetom žrtvom
Rok provedbe: 2008

Komentar: U okolnostima koje su prilagođene djetetovoj starosti i potrebama i koji neće povređivati njegovu ličnost i u skladu sa njegovim uzrastom i sposobnostima, informisati o svim postupcima koji se preduzimaju u cilju zaštite njegovih prava i omogućiti mu da iznese svoje mišljenje o datoj situaciji i stav u odnosu na planirane postupke.

Mjera 3: Uspostava, održavanje i razvoj zajedničke SOS mreže telefonskih linija i drugih sličnih oblika za prikupljanje podataka o izvršenom nasilju nad djecom.

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa entitetskim ministarstvima socijalne i dječije zaštite i nadležni odjel Brčko distrikta.
Rok provedbe: 2009

Komentar: Pozitivno bi djelovalo na sva ona lica koja imaju sumnju ili saznanje da je

počinjeno nasilje na djetetom, ali zbog straha da griješe ili straha od počinitelja donose odluku da svoje saznanje ne prijave. Potrebno je osigurati da se ovi podaci prikupljaju i obrađuju na jednom mjestu – može se osigurati uspostavom Odjela za prava djece u sklopu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Da bi osigurali realizaciju osnovnog cilja 3 koji glasi: Uspostaviti programe rehabilitacije i reintegracije koji osiguravaju individualne potrebe djece žrtava nasilja predviđaju se sljedeći posebni ciljevi i mjere:

Posebni cilj 1: Osigurati multidisciplinarno učešće svih nadležnih institucija i nevladinih organizacija koje su uključene u provođenje programa rehabilitacije i reintegracije

Mjera 1: Izrada protokola o saradnji u cilju objedinjavanja raspoloživih resursa za implementaciju programa rehabilitacije i reintegracije

Nositelj: entitetska ministarstva zdravstva/zdravlja i socijalne i dječije zaštite i nadležni odjeli u Brčko distriktu u saradnji sa nevladinim organizacijama

Rok provedbe: 2008.

Komentar: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH će pružiti stručnu pomoć kako bi se ispoštovali međunarodni standardi

Mjera 2: Osigurati monitoring provođenja programa rehabilitacije i reintegracije u cilju unapređenja zaštite djece od nasilja

Nositelj: entitetska ministarstva zdravlja i socijalne i dječije zaštite u saradnji sa ostalim institucijama

Rok provedbe: 2008.

Komentar: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH će pružiti stručnu pomoć kako bi se ispoštovali međunarodni standardi

Posebni cilj 2: Pooštriti mjere prema nasilniku kako bi se fizički zaštitila djeca žrtve u cilju sprječavanja njihove tercijarne viktimizacije.

Mjera 1: Pripremiti izmjene i dopune zakona u cilju pooštavanja mjera prema nasilniku.

Nositelj: Ministarstvo pravde BiH i entiteta, entitetska ministarstva socijalne zaštite i nadležni odjeli Brčko distrikta

Rok provedbe: 2009.

Komentar: Detaljnije razraditi mjere koje se odnose na osiguranje djeteta žrtve i njegove porodice a posebno mjere koje se odnose na rad sa nasilnikom (strožija kaznena politika, izmještanje, rad u zajednici kao kaznena mjera, nadziranje i slično)

Mjera 2: Uspostaviti sistem nadzora okruženja u kojem dijete žrtva boravi koji uključuje organizirani sistem razmjene informacija i uspostavu evidencije o nasilnicima

Nositelj: Tužilaštva, entitetska ministarstva unutrašnjih poslova u saradnji sa centrima za socijalni rad, školama, mjesnim zajednicama i sl.

Rok provedbe: kontinuirano

Komentar: Stručnim osposobljavanjem „kontakt policajaca“ osigurati prikupljanje i razmjenu informacija

Da bi osigurali realizaciju osnovnog cilja 4 koji glasi: Osigurati održiv sistem finansiranja, tehničke i ljudske resurse i centralno prikupljanje podataka o nasilju nad djecom u svim nadležnim tijelima predviđaju se sljedeći posebni ciljevi i mjere:

Posebni cilj 1: Ojačati kapacitete svih koji rade sa djecom i za djecu kroz školovanje novih kadrova i stručno usavršavanje već uposlenih profesionalaca

Mjera 1: Dopuniti nastavne planove i programe na studijima zdravstvenog usmjerenja, pedagoškog i socijalnog rada i kriminologije, specijalističkim disciplinama u cilju školovanja stručnjaka za rad sa djecom izloženom nasilju.

Nositelj: entitetska ministarstva obrazovanja i nadležni odjel Brčko distrikta i pedagoški zavodi
Rok provedbe: 2010.

Mjera 2: Pripremiti godišnji program za multidisciplinarnu edukaciju o borbi protiv nasilja nad djecom u cilju provođenja programa kontinuirane individualne obuke uposlenih profesionalaca

Nositelj: sve institucije
Rok provedbe: kontinuirano

Komentar: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u saradnji sa Vijećem za djecu BiH koordiniraće sve institucije i nevladine organizacije s ciljem izrade trogodišnjeg programa aktivnosti interdisciplinarne edukacije. U ovom periodu cilj je razviti model edukacije i stvoriti mogućnosti za uspostavu Centra za multidisciplinarnu edukaciju najkasnije do 2011. godine.

Mjera 3: Kreiranje programa obuke za definisanje modela lokalnih akcionih planova za borbu protiv nasilja

Nosilac: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH
Rok provedbe: 2007.

Posebni cilj 2: Ojačati ljudske i tehničke resurse

Mjera 1: Uspostaviti odjele za praćenje internet kriminala na u okviru policijskih službi na državnom nivou

Nositelj: Ministarstvo sigurnosti BiH u saradnji sa nadležnim agencijama i Tužilaštvom BiH
Rok provedbe: 2010.

Komentar: Ovu obavezu vlasti BiH su prihvatile po osnovu ratifikovanja Konvencije o cyber kriminalu, a prvenstveno se odnosi na borbu protiv dječije pornografije i zlostavljanja djece upotrebom Interneta.

Mjera 2: Uspostaviti na općinskom nivou koordinacijske tima za borbu protiv nasilja nad djecom

Nositelji: centri za socijalni rad
Rok provedbe: 2008

Komentar: Centri za socijalni rad kao koordinatori aktivnosti iniciraju uspostavu koordinacionog tima sa svim resorno uključenim institucijama i nevladinim organizacijama (koordinacioni tim sastoji se od najmanje pet profesionalaca, sredstva se mogu osigurati u okviru centara, policije, zdravstvenog i nevladinog sektora)

Mjera 3: Definirati sistem prikupljanja podataka (centralna baza podataka) kroz kreiranje jedinstvenih obrazaca za evidentiranje slučajeva nasilja nad djecom u cilju izvještavanja i praćenja problema nasilja nad djecom u BiH

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH – predviđeni Odjel za prava djeteta
Rok provedbe: do polovine 2009.

Mjera 4: Izmijeniti pravni i regulativni okvir u cilju obavezivanja nadležnih institucija da obezbijede finansijske resurse za provođenje mjera za prevenciju i suzbijanje nasilja kao i za izgradnju kapaciteta na lokalnim nivoima

Nositelj: sva nadležna ministarstva
Rok provedbe: 2008.

Komentar: Potrebno je osigurati resurse stručne i finansijske za uspostavu stalnog tima koji će imati zadatak da pripremi preporuke za izmjenu pravnog i regulativnog okvira. Po osnovu preporuke Komiteta za prava djeteta vlasti BiH obavezne su koncipirati budžetska izdvajanja na način da se mogu prezentirati podaci o ukupnim budžetskim izdvajanjima namijenjenih isključivo za dječiju zaštitu. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice će u saradnji sa Vijećem za djecu BiH i UNICEF-om do kraja 2007. godine pripremiti analizu budžetskih izdvajanja za djecu na svim nivoima u BiH.

Posebni cilj 3: Poboljšati razmjenu informacija i saradnju sa nevladinim sektorom

Mjera 1: Definirati osnovne standarde za uspostavljanje partnerstva sa nevladinim sektorom

Nositelj: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice – Vijeće za djecu BiH
Rok provedbe: 2007.

Komentar: Već su pokrenute aktivnosti o uspostavi saradnje sa nevladinim organizacijama kroz redovne referalne sastanke i konačno usaglašavanje i potpisivanje protokola o saradnji.

DIO ČETVRTI

MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring i evaluacija je posebno važna faza aktivnosti jer podrazumijeva da se interresorski i multidisciplinarno procjenjuju prikupljene informacije i u vezi s njima pripremaju određeni prijedlozi i preporuke kako bi se ostvarila tri osnovna cilja i to:

- bolja implementacija Strategije,
- izrada preporuka za nadležne institucije i
- po potrebi revizija Strategije, ako se utvrdi da postoje takvi prioriteti.

U tu svrhu potrebno je u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice uspostaviti Odjel za prava djeteta u Sektoru za ljudska prava najkasnije do kraja 2007. godine.

Potreba za uspostavom ovog Odjela zasnovana je na potrebi praćenja implementacije Konvencije za prava djeteta i pratećih protokola, Akcionog plana za djecu, Strategije maloljetničke delikvencije, kao i praćenja ove Strategije, uključujući i nove međunarodne instrumente za zaštitu dječijih prava koje će Bosna i Hercegovina ratificirati.

Revizija se provodi u okviru tijela koje je zaduženo za praćenje implementacije, koje će svoje prijedloge zasnovati na statističkim podacima i drugim indikatorima koji se kontinuirano prikupljaju u saradnji sa institucijama i organizacijama koje provode ovu Strategiju.

U skladu sa preporukama Komiteta za prava djeteta, obaveza Bosne i Hercegovine, odnosno nadležnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, je da ojača rad Vijeća za djecu uspostavom stručnog-administrativnog Odjela za praćenje politike prema djeci, ostvarivanje dječijih prava, izvještavanja i jačanje saradnje nadležnih institucija u BiH, kao i međunarodne i regionalne saradnje u cilju ostvarivanja bolje zaštite djece u Bosni i Hercegovini.

S obzirom da je BiH uključena u proces evropskih integracija neophodno je pristupiti procesu potpisivanja i ratifikovanja novih međunarodnih standarda koji se odnose na za djecu, kao što su:

- Evropska konvencija br. 058 o usvajanju djece,
- Evropska konvencija br. 085 o pravnom statusu vanbračne djece,
- Evropska konvencija br.105 o priznavanju i provođenju Odluka koje se tiču starateljstva i ponovnog sticanja starateljstva nad djetetom,
- Evropska konvencija br. 160 o provođenju dječijih prava i
- Evropska konvencija br. 192 o kontaktu sa djecom.

Osnovni razlog za prihvatanje ovih međunarodnih standarda je što je potrebno planirati aktivnosti za njihovo uključivanje u pravni sistem BiH i njihovo implementiranje u praksi od strane nadležnih institucija i profesionalaca koji provode aktivnosti na suzbijanju bilo kojeg oblika diskriminacije i eksploatacije djece.

ANEKS I

CRC/C/15/Add.259

**ZAKLJUČNE PRIMJEDBE
KOMITET ZA PRAVA DJECE
Bosna i Hercegovina
39. sjednica**

RAZMATRANJE IZVJEŠTAJA PODNESENIH OD STRANE DRŽAVA UGOVORNICA U SKLADU SA ČLANOM 44 KONVENCIJE

1. Komitet je razmotrio inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/11/Add.28) na 1030. i 1031. sjednici (vidi: CRC/C/SR. 1030 i 1031), koje su održane 19.05.2005. godine, i usvojio sljedeće zaključne primjedbe na 1052. sjednici koja je održana 03.06.2005. godine.

A. Uvod

2. Komitet pozdravlja podnošenje inicijalnog izvještaja Države ugovornice, iako mora da napomene da je on podnesen sa izvjesnim zakašnjenjem i da su neke od informacija sadržanih u njemu zastarjele. Komitet takođe pozdravlja blagovremene odgovore na listu pitanja te konstruktivan i otvoren dijalog sa visokom delegacijom, koji je Komitetu omogućio da stekne bolje razumijevanje stanja djece u Državi ugovornici.

B. Prateće mjere koje su preduzete i napredak koji je postignut od strane Države ugovornice

3. Komitet sa zadovoljstvom primjećuje sljedeće:

- a) Usvajanje Zakona o zaštiti nacionalnih manjina od strane Parlamenta Bosne i Hercegovine 01.04.2005. godine, kao i uspostavljanje Odbora za Rome;
- b) Usvajanje Uredbe o zaštiti žrtava trgovine ljudima koja je u julu 2004. godine priložena Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu i usvajanje Državnog plana akcije za borbu protiv trgovine ljudima od strane Vijeća ministara 2001. godine;
- c) Usvajanje Okvirnog zakona o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju 2003. godine u nastojanju da se razvije zajednička politika za cijelu zemlju;
- d) Usvajanje Akcionog plana za djecu 2002-2010. i uspostavljanje Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine;

- e) Donošenje Zakona o zaštiti mentalno onesposobljenih lica i odluka Vijeća ministara BiH od 30.12.2003. da usvoji Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za lica sa onesposobljenjima, koja su usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20.12.1993. (Rezolucija Generalne skupštine 48/96);
- f) Ustavom zagaranтована direktna primjena prava i sloboda navedenih u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i njezinim protokolima;

4. Komitet takođe želi da pozdravi ratifikaciju:

- a) osnovnih sporazuma o ljudskim pravima, uključujući dva Opciona protokola Konvencije o pravima djeteta;
- b) Konvencije 138 Međunarodne organizacije rada (ILO) iz 1973. godine o minimalnim godinama starosti za prijem u radni odnos i Konvencije 182 Međunarodne organizacije rada iz 1999. godine o zabrani dječjeg rada i preduzimanju hitnih akcija za suzbijanje najtežih oblika dječjeg rada;
- c) Protokola za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji predstavlja dopunu Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, a koji je ratifikovan 24.04.2002. godine;
- d) Rimski statut međunarodnog krivičnog suda, koji je ratifikovan 11.04.2002. godine.

C. Faktori i teškoće koji ometaju implementaciju Konvencije

5. Komitet primjećuje da je Država ugovornica postala nezavisna 1992. godine i da još uvijek prolazi kroz fazu političke, ekonomske i društvene tranzicije, koja je otežana oružanim sukobom (1992-1995.), koji je imao, i još uvijek ima, traumatične posljedice za djecu. Komitet nadalje primjećuje da specifična politička i administrativna struktura koja daje široku autonomiju dvama entitetima uspostavljenima u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine – Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine – može dovesti do neujednačene primjene pravā kao i do poteškoća u planiranju, izradi i implementaciji sveobuhvatnih i usklađenih zakona i politika za djecu na državnom nivou.

D. Glavni razlozi za zabrinutost i preporuke

1. Opšte mjere implementacije (Članovi 4, 42 i 44 (6) Konvencije)

Stavovi sa rezervom

6. Iako uzima u obzir izjavu Države ugovornice da trenutno nije u poziciji da povuče svoju rezervu u vezi sa članom 9. (1) Konvencije, Komitet je mišljenja da u praksi nema potrebe za rezervom, pošto se Centri za socijalni rad mogu smatrati “nadležnim vlastima” u skladu sa članom 9. Konvencije.

7. U svjetlu Bečke deklaracije i Programa akcije iz 1993. godine, Komitet preporučuje da Država ugovornica što je moguće prije povuče svoju rezervu te da preduzme sve neophodne proceduralne radnje u vezi sa tim.

Zakonodavstvo i implementacija

8. Iako je Komitet uočio da je u proteklom periodu usvojen veći broj zakona čiji je cilj obezbjeđivanje bolje implementacije Konvencije u Državi ugovornici, postoji zabrinutost da specifična politička i administrativna struktura Države ugovornice (dva entiteta, deset kantona i jedan administrativni distrikt, od kojih svaki ima široku budžetsku i administrativnu autonomiju) može predstavljati prepreku izradi i implementaciji kohezivnih državnih politika te sveobuhvatnih i usklađenih zakona koji bi bili u punoj saglasnosti sa načelima i odredbama Konvencije.

9. Komitet preporučuje da Država ugovornica nastavi ulagati napore u cilju obezbjeđivanja jedinstvene primjene načelā i odredaba Konvencije u cijeloj zemlji i da ubrza proces usvajanja zakonā koji se trenutno nalaze u fazi provjere.

Državni plan akcije

10. Komitet pozdravlja pokretanje Državnog akcionog plana za djecu za period 2002-2010., kao i uspostavljanje Vijeća za djecu koji je odgovoran za implementaciju akcionog plana, ali izražava zabrinutost zbog činjenice da su budžeti i implementacija i dalje na entitetskom nivou, da Vijeće za djecu nije u stanju da stimuliše dovoljan stepen političke volje za organizovanu akciju implementacije akcionog plana, te da mu nedostaju tehnički kapaciteti i odgovarajuća ovlaštenja.

11. Komitet preporučuje Državi ugovornici da efikasno implementira Državni plan akcije za djecu, koji bi trebalo da bude usmjeren ka realizaciji načela i odredaba Konvencije i koji bi, između ostaloga, trebalo da uzme u obzir Deklaraciju i Akcioni plan "Svijet prilagođen djeci" koji su usvojeni na posebnoj sjednici Generalne skupštine u maju 2002. godine. Komitet nadalje preporučuje da Država ugovornica preduzme sve neophodne mjere za obezbjeđivanje efikasnog funkcionisanja Vijeća za djecu i odgovarajućih reakcija državnih vlasti i tijela u skladu sa preporukama Vijeća, kao i da razmotri mogućnost uključivanja nevladinih organizacija u rad Vijeća za djecu.

Koordinacija

12. Iako je uočio da je od 2000. godine Vlada usvojila čitav niz relevantnih programa i akcionih planova za promovisanje dječjih prava, Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da razlike u politikama i praksama nastale uslijed političke i administrativne rascjepkanosti mogu predstavljati smetnju njihovoj adekvatnoj implementaciji. Komitet je nadalje zabrinut zbog činjenice da, iako u Državi ugovornici postoji preko 100 ministarstava, nijedno od njih nema isključivu nadležnost za pitanja koja se tiču djece.

13. Komitet preporučuje Državi ugovornici da nastavi jačati i podržavati Vijeće za djecu adekvatnim ljudskim i finansijskim resursima kako bi ga osnažio da razvija i koordiniše sveobuhvatnu i jedinstvenu implementaciju svih politika na teritoriji cijele zemlje.

Nezavisni monitoring

14. Komitet pozdravlja informaciju koju je dobio prilikom razgovora da će postojeći državni ombudsmeni nastaviti svoje aktivnosti i da u okviru kancelarija ombudsmena postoje odjeljenja za dječja prava. Međutim, Komitet je zabrinut zbog činjenice da rad tih odjeljenja nije efikasan zbog nedovoljne količine informacija o njihovom postojanju i funkciji koju ona vrše, a naročito o njihovom mehanizmu za podnošenje individualnih žalbi.

15. Komitet preporučuje Državi ugovornici da pruži podršku kancelarijama ombudsmena u preduzimanju kampanja za podizanje javne svijesti koje će naročito biti usmjerene na roditelje i djecu u nastojanju da im se pruže informacije o postojanju i funkcijama odjeljenja za dječja prava u okviru kancelarija ombudsmena, a naročito o njihovom ovlaštenju da primaju i istražuju žalbe koje se tiču kršenja dječjih prava. Država ugovornica se nadalje podstiče da po tim pitanjima zatraži tehničku saradnju sa UNICEF-om i OHCHR-om, kao i sa drugim organizacijama.

Resursi za djecu

16. Iako prepoznaje napore Države ugovornice da izdvoji adekvatne resurse za usluge socijalne zaštite, Komitet je zabrinut zbog činjenice da se dječja prava i dalje zanemaruju i da se ne izdvajaju dovoljna sredstva za programe i politike koje se tiču djece. Komitet je nadalje zabrinut postojanjem znatne razlike između dva entiteta kada je u pitanju javna potrošnja u oblasti socijalne sigurnosti, obrazovanja i zdravstvene zaštite, kao i činjenicom da složeni ustroj Države ugovornice nije pogodan za optimalnu realizaciju ograničenih raspoloživih sredstava.

17. Komitet preporučuje Državi ugovornici da obrati naročitu pažnju na punu implementaciju Člana 4 Konvencije o pravima djeteta utvrđivanjem prioritarnih budžetskih stavki kako bi se obezbijedila implementacija ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava djece, naročito djece iz siromašnih porodica, "uz maksimalno korištenje ... raspoloživih sredstava, a tamo gdje je to potrebno, i u okvirima međunarodne saradnje". Komitet nadalje preporučuje Državi ugovornici da uskladi izdatke za zaštitu dječjih prava u entitetima kako bi se zagarantovao minimum socijalne i zdravstvene zaštite za svu djecu u zemlji.

Prikupljanje podataka

18. Komitet prepoznaje napore koje Država ugovornica ulaže u prikupljanje podataka, ali sa zabrinutošću primjećuje da je posljednji popis stanovništva sproveden tek 1991. godine i da među različitim vladinim tijelima ne postoji jasna podjela odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka. To rezultira ograničenom dostupnošću statističkih podataka o stanju djece, naročito one koja pripadaju različitim etničkim grupama i najugroženijim grupama (npr. djeca iz interno raseljenih i izbjegličkih porodica, žrtve seksualne i ekonomske eksploatacije, žrtve trgovine ljudima) i otežava izračunavanje osnovnih pokazatelja ljudskog razvoja, kao što su stopa smrtnosti novorođene djece, postotak pismene odrasle populacije, stopa nezaposlenosti i siromaštvo.

19. Komitet preporučuje Državi ugovornici da hitno izvrši popis stanovništva i razvije koordinisani sistem za prikupljanje podataka koji bi trebalo da pokrije svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlani te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita. Država ugovornica bi takođe trebalo da izradi pokazatelje za efikasno praćenje i evaluaciju napretka u implementaciji Konvencije, kao i za procjenu uticaja politikā koje se tiču djece. Država ugovornica se podstiče da u vezi sa tim zatraži tehničku saradnju sa UNICEF-om.

Saradnja sa civilnim društvom

20. Iako uočava postojeći nivo saradnje između Vlade i udruženjā civilnog društva koja djeluju u oblasti promocije i zaštite dječjih prava, Komitet takođe primjećuje da ne postoje trajni kanali za komunikaciju između Vlade i nevladinog sektora.

21. Komitet preporučuje Državi ugovornici da poveća stepen saradnje sa nevladinim sektorom i sa drugim sektorima civilnog društva koji rade sa djecom i za djecu u Bosni i Hercegovini, te da uspostavi trajni kanal za komunikaciju kako bi se ta saradnja olakšala.

Obuka/informisanje javnosti o Konvenciji

22. Komitet uočava napore Države ugovornice – u saradnji sa UNICEF-om i lokalnim nevladinim organizacijama – u promociji Konvencije, što podrazumijeva i distribuciju postera, izradu brošura i produkciju radio programa. I pored toga, Komitet izražava zabrinutost informacijom da izvještaj Države ugovornice nije objavljen i predan javnosti putem medija, kao i činjenicom da se informisanje javnosti o dječjim pravima sprovodi uglavnom od strane međunarodnih organizacija i domaćih nevladinih organizacija, i pored toga što potonje raspoložu tek ograničenim sredstvima za takve aktivnosti.

23. Komitet preporučuje Državi ugovornici da poveća i ojača napore u oblasti informisanja javnosti o Konvenciji i da poveća svijest o njezinim načelima i odredbama, naročito među djecom i roditeljima.

24. Komitet takođe preporučuje Državi ugovornici da ojača napore u obezbjeđivanju adekvatne i sistematske obuke i/ili senzibilizacije u vezi sa dječjim pravima profesionalnih grupa koje rade sa djecom i za djecu, naročito onih koji se staraju da se zakoni dosljedno sprovode, kao i članova parlamenta, sudija, pravnika, zdravstvenog osoblja, nastavnika, školske uprave te drugih relevantnih aktera.

2. Opšta načela (Članovi 2, 3, 6 i 12 Konvencije)

Nediskriminacija

25. Komitet je zabrinut zbog činjenice da je diskriminacija po osnovu etničkog ili nacionalnog porijekla, socijalnog statusa, političkog uvjerenja, prognaničkog ili povratničkog statusa, života u ruralnim područjima, spola i invaliditeta i dalje veoma raširena. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog informacije da – uprkos izvjesnom napretku – mediji ponekad doprinose stigmatizaciji i društvenoj izopštenosti ljudi koji pripadaju određenim manjinskim i/ili etničkim grupama podstičući u svojim izvještajima stereotipe i nepovjerenje prema njima.

26. U skladu sa članom 2. Konvencije, Komitet preporučuje Državi ugovornici da pažljivo i redovno evaluira postojeće nejednakosti u stepenu uživanja dječjih prava od strane same djece i da na osnovu te evaluacije preduzme neophodne korake u cilju sprečavanja i borbe protiv svih diskriminatorskih nejednakosti. Komitet takođe preporučuje Državi ugovornici da ojača svoje administrativne i sudske mjere u cilju sprečavanja i otklanjanja de facto diskriminacije djece, naročito djece sa onesposobljenjem, romske djece i djece koja pripadaju etničkim i/ili vjerskim manjinama ili su druge nacionalnosti. Država ugovornica se podstiče da u konsultacijama sa medijima izradi kodeks ponašanja koji bi pomogao da se otklone stereotipi i stigmatizacija manjinskih i/ili etničkih grupa u medijima.

27. Komitet takođe zahtijeva da sljedeći periodični izvještaj sadrži i specifične informacije o mjerama i programima relevantnima za Konvenciju o pravima djeteta koji su kao prateće aktivnosti preduzeti od strane Države ugovornice, a u skladu sa Deklaracijom i Programom akcije usvojenim na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i ostalih srodnih netrpeljivosti koja je održana 2001. godine, takođe imajući u vidu Opšti komentar br. 1 na član 29. (1) Konvencije (ciljevi obrazovanja).

Najbolji interesi djeteta

28. Iako primjećuje da je većina zakona i programa u Državi ugovornici u skladu sa načelom najboljih interesa djeteta, Komitet izražava zabrinutost zbog toga što se to načelo u praksi primjenjuje u ograničenoj mjeri, a kao razlog za to navodi se nedostatak adekvatnih finansijskih sredstava.

29. Komitet preporučuje Državi ugovornici da ojača napore kako bi opšte načelo najboljih interesa djeteta bilo shvaćeno te na odgovarajući način ugrađeno i implementirano u sve zakonske odredbe, sudske i administrativne odluke te projekte, programe i usluge koji utiču na djecu.

Poštivanje dječjeg mišljenja

30. Komitet pozdravlja napore Države ugovornice u promovisanju poštivanja dječjeg mišljenja, ali izražava zabrinutost činjenicom da se član 12. Konvencije o pravima djeteta ne primjenjuje na adekvatan način u porodici, školi i drugim institucijama i ne uzima se u potpunosti u obzir u praksi prilikom donošenja administrativnih i sudskih odluka, kao i prilikom izrade i implementacije zakona, politika i programa.

31. Komitet preporučuje Državi ugovornici da uloži dodatne napore kako bi dječje mišljenje počelo da se poštuje u praksi. U vezi sa tim, potrebno je staviti naročiti naglasak na pravo svakog djeteta da učestvuje u porodici, školi, drugim institucijama i tijelima, kao i u društvu u cjelini, a posebnu pažnju potrebno je posvetiti ugroženim i manjinskim grupama. Ovo pravo takođe treba ugraditi u sve zakone, sudske i administrativne odluke, politike i programe koji se odnose na djecu.

3. Civilna prava i slobode (Članovi 7, 8, 13-17 i 37 (a) Konvencije)

Upis u matičnu knjigu rođenih

32. Komitet je zabrinut činjenicom da, prema podacima dostavljenim od strane ombudsmana iz oba entiteta, postoji oko 5.000 djece sa nepotpunim podacima u matičnim knjigama rođenih i izvjestan broj djece u nekim područjima koja uopšte nisu ni uvedena u matičnu knjigu rođenih. Komitet je nadalje zabrinut informacijom da se romska djeca često ne upisuju u matičnu knjigu rođenih zbog toga što roditelji nemaju lične dokumente i što ih vlasti diskriminišu odbijajući priznati pravo romskoj djeci na upis u matičnu knjigu rođenih.

33. U kontekstu člana 7. Konvencije, Komitet zahtijeva od Države ugovornice da, kao stvar od prioritnog značaja, nastavi i jača napore na uspostavljanju sistema koji će obezbijediti upis u matične knjige rođenih sve djece koja se rode na njezinoj teritoriji – bez obzira na nacionalnost ili status djetetovih roditelja – kao i sve djece koja su rođena u inostranstvu a čiji su roditelji državljani Države ugovornice te da preduzme konkretne korake kako bi se obezbijedio upis romske djece u matične knjige rođenih.

Pravo na privatnost

34. Komitet je zabrinut činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje u potpunosti u školama, medijima i drugim institucijama.

35. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme sve moguće mjere kako bi se zagarantovali uslovi za poštovanje prava djeteta na privatnost.

4. Porodično okruženje i alternativni oblici staranja o djetetu (Članovi 5; 18 (Stavovi 1-2); 9-11; 19-21; 25; 27 (Stav 4) i 39 Konvencije)

Porodično okruženje

36. Komitet primjećuje važan posao i širok mandat centara za socijalni rad kao organa vlasti koji su nadležni za starateljstvo i koji se bave izvjesnim brojem pitanja kao što su smještaj djece u institucije, zakoni koji se tiču usvajanja, administrativna i druga pomoć djeci i porodicama i drugo.

37. Komitet preporučuje Državi ugovornici da centrima za socijalni rad obezbijedi odgovarajuće ljudske i finansijske resurse i sistematičnu obuku osoblja, kao i da preduzme sve druge neophodne mjere kojima bi se zagarantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija.

Usvajanje

38. Komitet primjećuje zabrinutost Države ugovornice pojavom nezakonitog međudržavnog usvajanja djece bez roditeljskog staranja koja su iz Bosne i Hercegovine, a žive u inostranstvu. Komitet takođe primjećuje da proces usvajanja nije u potpunosti usklađen sa Članom

21 Konvencije o pravima djeteta, kao i da Država ugovornica nije ratifikovala Hašku konvenciju o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvajanja iz 1993. godine.

39. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme neophodne zakonske, administrativne i druge mjere kako bi u potpunosti uskladila nacionalne procedure za usvajanje djece sa članom 21. Konvencije te da razmotri mogućnost potpisivanja Haške konvencije o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvajanja iz 1993. godine. Komitet nadalje preporučuje Državi ugovornici da u okviru svog sljedećeg izvještaja dostavi raščlanjene podatke o djeci koja su uključena u proces domaćeg i međudržavnog usvajanja.

Alternativni oblici staranja o djeci bez roditeljskog staranja

40. Komitet primjećuje da se broj ustanova koje su preuzele brigu o djeci bez roditeljskog staranja više nego udvostručio tokom i nakon oružanog sukoba. Komitet izražava zabrinutost zbog mogućnosti da te institucije, u određenim slučajevima, postanu mjesta potencijalne diskriminacije zbog, između ostalog, ograničenog pristupa zdravstvenoj zaštiti, nedostatka odgovarajuće obuke u oblasti životnih vještina, nedostatka adekvatno obučenog stručnog kadra, lošeg stanja smještajnih objekata i nedostatka odgovarajućih resursa. Komitet je nadalje zabrinut zbog činjenice da se, nakon smještaja djeteta u neki od alternativnih oblika staranja, malo napora ulaže u ponovno ujedinjavanje djeteta i porodice.

41. Komitet preporučuje Državi ugovornici da se smještaj djece bez roditeljskog staranja u institucije koristi samo u krajnjoj nuždi, tj. samo kada je to preporučeno od strane stručnjaka i u najboljem interesu djeteta. Državi ugovornici se preporučuje da vrši sistematične periodične provjere smještaja djeteta u skladu sa članom 25. Konvencije. Komitet takođe preporučuje Državi ugovornici da izradi kvalitetne standarde za hraniteljstvo i da u znatnoj mjeri smanji vrijeme koje djeca bez roditeljskog staranja provode u institucijama. Komitet nadalje preporučuje izdvajanje dovoljnih sredstava za ispravno funkcionisanje i monitoring starateljskih institucija i hraniteljskog smještaja.

Nasilje, zlupotreba, zanemarivanje i zlostavljanje

42. Iako primjećuje da su u oba entiteta u toku nove zakonske mjere koje imaju za cilj unapređenje zaštite djece od porodičnog nasilja (novi Porodični zakon i novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici), Komitet je zabrinut zbog činjenice da su djeca često i u sve većoj mjeri izložena porodičnom nasilju i drugim vrstama zlostavljanja, uključujući i seksualno zlostavljanje. Komitet je nadalje zabrinut zbog činjenice da u Državi ugovornici ne postoji izričita zabrana fizičkog kažnjavanja djece u porodici.

43. U svjetlu člana 19. Konvencije, Komitet preporučuje Državi ugovornici da:

- a) se pobrine da se zakonske mjere koje su u toku (novi Porodični zakon i novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici) što prije usvoje i implementiraju u oba entiteta;
- b) izradi sveobuhvatnu studiju o nasilju nad djecom, naročito o seksualnom zlostavljanju djece, kako bi se procijenili obim, uzroci, raširenost i priroda tog fenomena;
- c) izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i u institucijama;
- d) uključivanjem djece ojača kampanje podizanja svijesti i edukacije sa ciljem sprečavanja

- i eliminacije nasilja nad djecom i promocije pozitivnih, nenasilnih oblika discipline i poštivanja dječjeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja;
- e) evaluira rad postojećih struktura i obezbijedi obuku stručnog osoblja koje je uključeno u ovu vrstu slučajeva;
  - f) ojača mjere kojima bi se podstaklo prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom te da ojača mjere za krivično gonjenje počinitelaca takvih djela;
  - g) obezbijedi staranje te puni fizički i psihološki oporavak i reintegraciju djece koja su bila žrtve nasilja.
5. Osnovna zdravstvena i socijalna zaštita
(Članovi 6; 18 (Stav 3); 23; 24; 26 i 27 (Stavovi 1-3) Konvencije)

Djeca sa različitim vidovima onesposobljenja

44. Iako pozdravlja preduzimanje raznih zakonskih mjera u cilju zaštite djece sa onesposobljenjem, Komitet sa zabrinutošću primjećuje da i dalje postoje diskriminatorne prakse i predrasude prema onesposobljenim licima, uključujući i djecu, kao i da tim licima nedostaje zadovoljavajuća medicinska njega i odgovarajuće mogućnosti za obrazovanje.

45. Iako pozdravlja novi Okvirni zakon o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju (iz 2003. godine) koji predviđa inkluzivnu nastavu i integraciju djece sa posebnim potrebama u redovni obrazovni sistem, Komitet sa žaljenjem konstatuje da do sada implementacija tog zakona nije bila dosljedna.

46. Komitet podstiče Državu ugovornicu da ustraje u aktivnom ulaganju napora i da nastavi da:

- a) vrši provjeru postojećih politika i praksi koje se tiču djece sa onesposobljenjem, posvećujući dužnu pažnju Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za lica sa onesposobljenjima (Rezolucija 48/96 Generalne skupštine) i preporukama Komiteta koje su usvojene na dan opšte diskusije o "Djeci sa onesposobljenjima" (vidi: CRC/C/69);
- b) ulaže napore u cilju detekcije onesposobljenja u okviru obrazovnog sistema i obezbijedi bolju evaluaciju sveukupnih potreba učenika sa onesposobljenjem;
- c) preduzima konkretne i specifične mjere koje će djeci sa onesposobljenjem omogućiti da u najvećoj mogućoj mjeri koriste svoje pravo na obrazovanje i koje će olakšati inkluziju ove djece u redovni obrazovni sistem, uključujući i strukovno obrazovanje;
- d) ulaže veće napore u obezbjeđivanje neophodnih stručnih (defektolozi i ostala stručna lica za onesposobljenja) i finansijskih resursa, naročito na lokalnom nivou, kao i da promoviše i širi programe rehabilitacije u zajednici, uključujući i roditeljske grupe za samopomoć;
- e) jača kampanje za podizanje svijesti kako bi se promijenili negativni stavovi javnosti prema licima sa onesposobljenjem.

Zdravstvena zaštita i pristup uslugama zdravstvene zaštite

47. Komitet je zabrinut zbog činjenice da složen politički ustroj države i neusaglašenost zakonâ i politikâ sve više otežavaju ravnopravan pristup sve djece uslugama zdravstvene

zaštite. Nadalje, Komitet sa zabrinutošću primjećuje da jedna petina djece nije u potpunosti vakcinisana, a isključivo dojenje je ograničeno na prva tri mjeseca života i to samo kod ograničenog broja djece. Konačno, Komitet izražava ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da oko 90% Roma nema zdravstveno osiguranje, što rezultira stvarnom izopštenošću Roma iz sistema zdravstvene zaštite.

48. Iako primjećuje da se, prema zvaničnim podacima, stopa smrtnosti novorođenčadi i djece do pet godina starosti smanjila, Komitet je zabrinut zbog mogućnosti da je smanjena stopa smrtnosti zapravo posljedica neodgovarajućeg prijavljivanja smrtnih slučajeva unutar neefikasnog sistema za prikupljanje podataka, naročito među najugroženijim grupama stanovništva.

49. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme sve neophodne mjere kako bi se svoj djeci obezbijedio jednak pristup i uravnotežen kvalitet zdravstvenih usluga, uz posvećivanje naročite pažnje djeci iz ugroženih grupa, naročito Romima. Komitet nadalje preporučuje Državi ugovornici da ojača napore u pravcu poboljšanja zdravstvenog stanja djece u Državi ugovornici:

- a) jačanjem napora za obezbjeđivanje dostupnosti osnovnih usluga zdravstvene zaštite svoj djeci;
- b) jačanjem programa vakcinacije;
- c) poboljšanjem nutritivnog statusa djece;
- d) promovisanjem isključivog dojenja tokom prvih šest mjeseci života uz dodavanje odgovarajuće ishrane nakon tog perioda;
- e) zahtijevanjem tehničke pomoći u vezi sa tim pitanjima od UNICEF-a, Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i drugih.

Zdravlje adolescenata

50. Komitet je zabrinut zbog činjenice da veliki broj adolescenata konzumira duhan i alkohol i primjećuje da u Državi ugovornici ne postoji dovoljna promocija zdravog načina života, naročito u oblastima kao što su ishrana, pušenje, alkohol, HIV/AIDS, seksualno obrazovanje te održavanje kondicije i lične higijene. Komitet je takođe zabrinut nedovoljnom količinom informacija o zdravlju adolescenata, naročito u smislu mentalnog i reproduktivnog zdravlja.

51. Komitet preporučuje Državi ugovornici da pojača mjere za rješavanje problema povećane konzumacije alkohola i duhana među djecom, da poboljša programe za promociju zdravog načina života i da uspostavi usluge savjetovanja za mentalno i reproduktivno zdravlje namijenjene adolescentima.

HIV/AIDS

52. Komitet je zabrinut zbog visokorizičnog ponašanja mladih (npr. intravenozno uzimanje droga i rizično seksualno ponašanje) koje Državu ugovornicu u budućnosti može izložiti ozbiljnim problemima u vezi sa HIV/AIDS-om. Komitet takođe primjećuje da je Vlada to pitanje prepoznala tek 2002. godine, kada je uspostavila Državni savjetodavni odbor za prevenciju HIV/AIDS-a i izradila "Strategiju za prevenciju i borbu protiv HIV/AIDS-a u BiH", iako većina stanovništva HIV/AIDS još uvijek ne doživljava kao prijetnju.

53. Komitet preporučuje Državi ugovornici da:

- a) ojača napore u oblasti sprečavanja širenja HIV/AIDS-a, imajući u vidu Opšti komentar Komiteta br. 3 o HIV/AIDS-u i pravima djeteta i Međunarodne smjernice za HIV/AIDS i ljudska prava (E/CN.4/1997/37);
- b) pokrene kampanje i programe za podizanje svijesti o HIV/AIDS-u među adolescentima, naročito među onima koji spadaju u ugrožene grupe, kao i među širom populacijom, u cilju smanjenja diskriminacije djece koja su zaražena i pogođena HIV/AIDS-om;
- c) zatraži daljnju tehničku pomoć od UN-ovog Zajedničkog programa za HIV/AIDS, UNICEF-a i drugih relevantnih organizacija.

Standard života

54. Komitet primjećuje da zbog rata, sporog ekonomskog oporavka, niskih primanja i nezaposlenosti, mnoge porodice žive u oskudici, dok 20% njih živi ispod zvaničnog praga siromaštva. Većina djece koja su izgubila roditelje živi u uslovima krajnjeg siromaštva. Komitet je zabrinut činjenicom da loši životni uslovi ozbiljno ugrožavaju ostvarivanje dječjih prava u porodici, školi i u vršnjačkim i kulturnim aktivnostima.

55. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme sve neophodne mjere za pružanje podrške i materijalne pomoći porodicama koje žive u oskudici, kao i da izradi programe namijenjene najsiromašnijim porodicama kako bi se svoj djeci zagarantovalo pravo na odgovarajući nivo životnog standarda.

6. Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti
(Članovi 28, 29 i 31 Konvencije)

56. Uprkos nedavnim ohrabrujućim pomacima, naročito u smislu usvajanja zakonskih i drugih mjera u oblasti obrazovanja (Okvirni zakon o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju, uspostavljanje devetogodišnjeg ciklusa obaveznog obrazovanja i Akcioni plan za zadovoljavanje obrazovnih potreba Roma i drugih nacionalnih manjina), Komitet je i dalje zabrinut zbog:

- a) visokog broja djece koja nisu upisana u školu ili su odustala od školovanja;
- b) još uvijek nedovoljnog broja profesionalnog nastavničkog kadra u zemlji;
- c) nedostatka odgovarajućeg prostora i objekata za rekreativne i kulturne aktivnosti;
- d) činjenice da naročito u ruralnim područjima djeca nemaju pristup predškolskom obrazovanju;

57. Komitet je zabrinut zbog rasprostranjene diskriminacije etničkih i/ili nacionalnih manjina, naročito Roma, u pristupu obrazovanju (samo 33% romske djece pohađa osnovnu školu). Komitet je nadalje zabrinut zbog činjenice da je pristup školovanju otežan i drugim marginalizovanim grupama djece, kao što su izbjeglice, povratnici i djeca sa onesposobljenjem.

58. Komitet je takođe zabrinut zbog:

- a) činjenice da još uvijek postoji praksa da se u jednoj zgradi nalaze dvije odvojene škole, pri čemu su zajedničke školske prostorije u nekim kantonima/županijama ili fizički podijeljene ili se koriste u različito vrijeme od strane djece različitog etničkog porijekla,

a nastava se odvija po različitim nastavnim planovima u zavisnosti od nacionalnosti djece;

b) izvještaja u kojima se navodi da je nasilje u školi veoma rašireno, naročito među učenicima.

59. Komitet preporučuje Državi ugovornici da:

- a) ojača napore u procesu usklađivanja zakona o obrazovanju i obezbijedi njihovu efikasnu i jedinstvenu implementaciju u cijeloj zemlji;
- b) preduzme sve neophodne mjere u pravcu pune implementacije članova 28. i 29. Konvencije o pravima djeteta, naročito kada su u pitanju djeca koja pripadaju najugroženijim grupama (tj. manjinske grupe, djeca koje žive u siromaštvu, djeca izbjeglice i povratnici, romska djeca, djeca sa onesposobljenjem itd.);
- c) poboljša efikasnost obrazovnog sistema, sa naročitim naglaskom na visok procenat djece koja napuštaju školovanje;
- d) obezbijedi dostupnost predškolskog obrazovanja u cijeloj zemlji, uključujući i u ruralnim područjima;
- e) poveća dostupnost programā strukovnog obrazovanja za mlade, u cilju olakšavanja njihovog pristupa tržištu rada;
- f) u kontekstu člana 29. koji se bavi ciljevima obrazovanja, uskladi obrazovni sistem u cijeloj zemlji, eliminiše tzv. Sistem "dvije škole pod jednim krovom" i uspostavi odgovarajuće programe i aktivnosti u cilju stvaranja okruženja u kojem će među svom djecom vladati tolerancija, mir i razumijevanje kulturnih raznolikosti kako bi se spriječili netrpeljivost, nasilje među djecom i diskriminacija u školi i društvu u cjelini;
- g) djeci obezbijedi odgovarajući prostor i objekte za odmor i slobodno vrijeme, kao i za rekreativne i kulturne aktivnosti;
- h) zatraži tehničku aktivnosti od UNESCO-a i UNICEF-a.

7. Specijalne mjere zaštite

(Članovi 22; 30; 38; 39; 40; 37 (b)-(d); 32-36 Konvencije)

Izbjeglička i raseljena djeca

60. Iako pozdravlja činjenicu da se u Državi ugovornici od septembra 2004. godine svojim prijeratnim kućama vratilo više od milion bivših izbjeglica i raseljenih lica, uključujući i njihovu djecu, Komitet primjećuje da je značajan broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine ostao u regionu (oko 100.000 njih živi u Srbiji i Crnoj Gori i Hrvatskoj, a 50.000 u drugim zemljama) i da je 314.000 njih još uvijek interno raseljeno. Komitet je takođe zabrinut zbog informacije da su slučajevi nasilja nad povratnicima i raseljenim licima te njihovom imovinom, nadgrobnim spomenicima i vjerskim objektima česti u zemlji.

61. Iako pozdravlja Zakon o raseljenim licima, izbjeglicama i povratnicima Republike Srpske iz 1998. godine koji reguliše status, prava i obaveze raseljenih lica, izbjeglica i povratnika kao i njihovu reintegraciju u društvo, Komitet je zabrinut činjenicom da u vezi sa tim nije pokrenut nijedan sveobuhvatan program na državnom nivou. Komitet je takođe zabrinut zbog činjenice da su izbjeglička i raseljena djeca smještena u "kolektivne centre" zajedno sa odraslima i da "u kolektivnim centrima često pored djece žive i hronični bolesnici".

62. Komitet preporučuje Državi ugovornici da:

- a) nastavi ulagati napore u cilju bezbjednog povratka izbjegličke i raseljene djece i njihovih roditelja i da što je više moguće radi na sprečavanju nasilnih napada na povratnike i raseljena lica i/ili njihovu imovinu;
- b) zadovoljava posebne potrebe i štiti prava izbjegličke i raseljene djece, naročito u cilju obezbjeđivanja odgovarajućih smještajnih aranžmana za ovu djecu te socijalne i profesionalne reintegracije njihovih roditelja;
- c) uskladi entitetske zakone sa državnim zakonima koji se tiču izbjeglica;
- d) istraži problem djece čiji roditelji traže azil ili im je odobren privremeni ostanak ili imaju status izbjeglice u situaciji u kojoj ni roditelji ni dijete nemaju odgovarajuću dokumentaciju te da im obezbijedi nesmetan pristup pravima koja su propisana za ovu kategoriju lica;
- e) nastavi da traži tehničku saradnju sa UNHCR-om po ovom pitanju.

Djeca u oružanim sukobima

63. Iako je broj žrtava mina u stalnom padu, Komitet izražava zabrinutost zbog informacije da je između 1992. i augusta 2000. godine od mina nastradalo ukupno 4.371 osoba, od čega oko 300 djece. Komitet je takođe zabrinut zbog informacije da još uvijek ima milion neuklonjenih mina u oko 30.000 minskih polja širom zemlje, od kojih se neka nalaze u blizini škola i dječjih igrališta, kao i zbog činjenice da, prema podacima Crvenog krsta, svakog mjeseca 50 djece pati od posljedica ove situacije. Komitet je nadalje zabrinut stanjem djece koja su žrtve oružanog sukoba, naročito u smislu posljedica na njihovo fizičko i psihološko stanje.

64. Komitet preporučuje Državi ugovornici da nastavi sa sprovođenjem kampanja za podizanje svijesti o minama, pokrene programe deminiranja kao stvar od prioritarnog značaja i proširi psihološku i socijalnu pomoć djeci koja su nastradala od eksplozije mine ili trpe druge posljedice oružanog sukoba.

Ekonomska eksploatacija i djeca koja žive na ulici

65. Komitet je zabrinut zbog informacije da znatan broj djece, naročito Roma, živi ili radi na ulicama, da je većina te djece mlađe od 14 godina, da većina ne pohađa školu i da je gotovo polovica njih bolesna. Komitet sa zabrinutošću nadalje primjećuje da je posao kojim se bave ta djeca često štetan po njihovo zdravlje i izrabljivačkog je karaktera kao i da je većina ove djece prisiljeno da radi.

66. Komitet preporučuje Državi ugovornici da:

- a) preduzme sveobuhvatno istraživanje na nivou cijele države kojim bi se došlo do broja, sastava i karakteristika radne djece i djece koja žive i rade na ulicama u cilju osmišljavanja i implementacije sveobuhvatnih strategija i politika za sprečavanje i eliminaciju ekonomske eksploatacije ove kategorije djece;
- b) se pobrine da se ovoj kategoriji djece obezbijedi odgovarajuća ishrana, odjeća, stambeni smještaj, zdravstvena zaštita i mogućnosti za obrazovanje, uključujući strukovno

obrazovanje i edukaciju u oblasti životnih vještina, u cilju pružanja podrške njihovom punom razvoju;

- c) se pobrine da implementacija zakona bude u punoj saglasnosti sa Članom 32 Konvencije o dječjim pravima i Konvencijama 138 i 182 Međunarodne organizacije rada (ILO);
- d) zatraži pomoć od Međunarodnog programa za eliminaciju dječjeg rada (IPEC/ILO), UNICEF-a i drugih relevantnih organizacija.

Zloupotreba droga

67. Komitet je zabrinut zbog sve većeg broja adolescenata koji koriste nedozvoljene droge i supstance.

68. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme studiju kojom bi se pažljivo analizirali uzroci i posljedice ove pojave te da iskoristi rezultate ove studije kako bi ojačala napore u pravcu sprečavanja korištenja nedozvoljenih droga i supstanci.

Seksualno iskorištavanje i trgovina

69. Iako pozdravlja određene pozitivne pomake u krivičnom gonjenju odgovornih za ozbiljne zločine protiv žena i djevojaka u kontekstu trgovine i prisilne prostitucije, kao i usvajanje Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima od strane Vijeća ministara 2001. godine, Komitet izražava zabrinutost zbog sve većeg broja djece mlađe od 18 godina, naročito adolescentkinja, koja su još uvijek žrtve trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja. Komitet je, osim toga, zabrinut zbog činjenice da Neobavezni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se tiče prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije nije dobio adekvatan tretman u sistemima krivičnog pravosuđa u Državi ugovornici.

70. U svjetlu člana 34. i drugih relevantnih članova Konvencije, Komitet preporučuje Državi ugovornici da dodatno ojača napore u pravcu pune implementacije i ugrađivanja pomenutog Opcionog protokola u sisteme krivičnog pravosuđa, kao i da identifikuje, spriječi i eliminiše trgovinu djecom u seksualne i druge izrabljivačke svrhe sprovođenjem studija kojima bi se procijenila priroda i veličina problema i izdvajanjem dovoljnih sredstava za ovu oblast. Nadalje, Komitet bi trebalo da, između ostaloga:

- pruži adekvatnu i sistematičnu obuku svim relevantnim profesionalnim grupama, naročito licima zaduženima za sprovođenje zakona;
- pokrene kampanje za podizanje svijesti i prevenciju, koje će prvenstveno biti namijenjene djeci;
- zatraži pomoć od UNICEF-a i drugih relevantnih organizacija.

71. Komitet je takođe zabrinut zbog izvještaja u kojima se navodi da su policajci često popustljivi, ako ne i aktivno uključeni u aktivnosti povezane sa trgovinom ljudima.

72. Komitet preporučuje da se sprovedu temeljite, nezavisne i efikasne istrage u vezi sa navodnom uključenošću pripadnika policije u aktivnosti povezane sa trgovinom ljudima te da protiv njih, ukoliko se dokaže da su krivi, budu izrečene odgovarajuće krivične i/ili druge sankcije.

Maloljetničko pravosuđe

73. Komitet je primio na znanje informaciju da svi sudovi imaju savjete za lica mlađa od 18 godina, dok prvostepeni sudovi imaju i sudije za lica mlađa od 18 godina, ali ne postoje zasebni maloljetnički sudovi per se. Komitet je zabrinut zbog:

- a) nedostatka podataka o broju lica mlađih od 18 godina koja su u sukobu sa zakonom;
- b) neodgovarajućih mehanizama za sprovođenje istraživanja, studija i evaluacija u vezi sa aktivnostima prevencije ili adekvatnošću postojećih mjera;
- c) stigmatizacije djece koja su u sukobu sa zakonom;
- d) nedostatka alternativnih mjera za pritvor i odgovarajućih vidova rehabilitacije djece koja su u sukobu sa zakonom;
- e) nedostatka odgovarajućih objekata za lišavanje slobode lica mlađih od 18 godina, koja se često zatvaraju u zatvorske objekta zajedno sa odraslima;
- f) loših materijalnih uslova objekata za pritvor lica mlađih od 18 godina koja su lišena slobode;
- g) neadekvatnog pristupa obrazovanju za lica mlađa od 18 godina koja se nalaze u pritvoru.

74. Komitet preporučuje Državi ugovornici da u potpunosti usaglasi sistem maloljetničkog pravosuđa sa Konvencijom o pravima djeteta, naročito sa članovima 37., 39. i 40. Konvencije, kao i sa ostalim standardima Ujedinjenih nacija u oblasti maloljetničkog pravosuđa kao što su Pravila Ujedinjenih nacija o minimalnim standardima za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), Smjernice Ujedinjenih nacija za sprečavanje maloljetničkog prestupništva (Rijadske smjernice), Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnih lica lišenih slobode i Bečke smjernice za aktivnosti koje se tiču djece u sistemu krivičnog pravosuđa te preporuke Komiteta koje su proistekle sa opšte rasprave o maloljetničkom pravosuđu (CRC/C/46, § 203-238). U tom pogledu, Komitet naročito preporučuje Državi ugovornici da:

- a) obezbijedi sistematičnu obuku sudija i savjetā za lica mlađa od 18 godina;
- b) preduzme sve neophodne mjere kako bi se obezbijedilo da lica mlađa od 18 godina budu lišena slobode samo u krajnjoj nuždi i u što kraćem vremenskom periodu te da u slučaju zatvaranja budu obavezno odvojena od odraslih lica;
- c) obezbijedi licima mlađim od 18 godina koja su smještena u zatvore – uključujući i istražne zatvore – pun program obrazovnih aktivnosti (uključujući i fizičko obrazovanje);
- d) preduzme hitne korake kako bi značajno unaprijedila uslove zadržavanja u pritvoru lica mlađih od 18 godina koja su lišena slobode, u skladu sa međunarodnim standardima;
- e) uspostavi precizniju zakonsku regulativu procesa odvratanja od delinkvencije kao što je to predviđeno članom 40. (3) Konvencije o pravima djeteta;
- f) jasnije definiše uslove za nadzor maloljetnih pritvorenika kojeg određuje sudija za maloljetnike;
- g) razmotri mogućnost izmjene trenutnih zatvorskih kazni koje se primjenjuju nad licima između 16 i 18 godina starosti koja su počinila zločin, ukidanjem minimalne jednogodišnje i smanjenjem maksimalne desetogodišnje zakonske kazne;
- h) u Republici Srpskoj uspostavi pravo na branioca od početka krivičnog postupka;
- i) zatraži tehničku pomoć od UNICEF-a, OHCHR-a i drugih relevantnih organizacija.

Djeca koja pripadaju etničkim manjinama

75. Iako pozdravlja Zakon o zaštiti nacionalnih manjina, kojeg je 1. aprila 2003. godine usvojio Parlament Bosne i Hercegovine, i uspostavljanje Komiteta za Rome, Komitet ostaje zabrinut zbog činjenice da problemi koji još uvijek postoje u smislu etničke diskriminacije i netrpeljivosti, uključujući slučajeve nasilja i diskriminacije u svakodnevnom životu, u ogromnoj mjeri otežavaju djeci koja pripadaju etničkim manjinama, naročito Romima, potpuno uživanje prava zagwarantovanih Konvencijom o pravima djeteta.

76. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme efikasne mjere kako bi se obezbijedilo da djeca koja pripadaju etničkim manjinama u potpunosti uživaju prava iz Konvencije o pravima djeteta te da preduzme posebne mjere u cilju podsticanja procesa pomirenja i izgradnje povjerenja, što bi uključilo i pokretanje širokih kampanja za edukaciju i podizanje svijesti.

8. Prateće mjere i informisanje javnosti

Prateće mjere

77. Komitet preporučuje Državi ugovornici da preduzme odgovarajuće mjere kako bi obezbijedila punu implementaciju preporuka sadržanih u ovom dokumentu, između ostalog, prenošenjem istih članovima Vijeća ministara ili Kabinetu ili sličnom tijelu, Parlamentu, kao i vladama i parlamentima države, entiteta i kantona, gdje god je to potrebno, radi odgovarajućeg razmatranja i daljnje akcije.

Informisanje javnosti

78. Komitet nadalje preporučuje da inicijalni izvještaj i pisani odgovori podneseni od strane Države ugovornice i srodne preporuke (uključujući i primjedbe) koje je ona usvojila budu stavljene na uvid putem Interneta i ostalih medija široj javnosti, organizacijama civilnog društva, omladinskim grupama i djeci u oba entiteta kako bi se pokrenula rasprava i podigla svijest o Konvenciji, njezinoj implementaciji i monitoringu.

9. Sljedeći izvještaj

79. Komitet naglašava važnost prakse izvještavanja koja treba da je u punoj saglasnosti sa odredbama Člana 44 Konvencije o pravima djeteta. Važan aspekt odgovornosti Države prema djeci u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta podrazumijeva pružanje mogućnosti Komitetu za prava djeteta Ujedinjenih nacija da ispituje napredak u implementaciji Konvencije. U tom smislu, od ključnog je značaja redovno i blagovremeno izvještavanje od strane Države ugovornice. Komitet uvažava činjenicu da neke Države ugovornice nailaze na poteškoće u otpočinjanju blagovremenog i redovnog izvještavanja. Kao vanrednu mjeru, u cilju pomoći Državi ugovornici da pravovremeno ispunjava svoje obaveze izvještavanja u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, Komitet predlaže Državi ugovornici da podnese svoj kombinovani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj, koji ne bi trebalo da sadrži više od 120 strana (vidi CRC/C/148), najkasnije do 5. marta 2009. godine i očekuje od Države ugovornice da nakon toga izvještaj podnosi na svakih pet godina, kao što je to predviđeno Konvencijom.

ANEKS II

SVJETSKI IZVJEŠTAJ O NASILJU NAD DJECOM

Paulo Sérgio Pinheiro

Neovisni ekspert za Studiju Generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom

ZAUSTAVITI NASILJE NAD DJECOM

SVEOBUHVAATNE PREPORUKE

1. Ojačati nacionalnu i lokalnu posvećenost i akciju

Moja preporuka je da sve zemlje razviju više-aspektni i sistematski okvir za reagiranje na nasilje nad djecom koji je integriran u proces nacionalnog planiranja. Trebala bi se kreirati nacionalna strategija, politika ili akcioni plan o nasilju nad djecom sa realno postavljenim i vremenski ograničenim ciljevima koji bi bili koordinirani od strane neke agencije sa kapacitetima koji mogu uključivati više sektora u široko usmjerenoj strategiji za implementaciju. Nacionalni zakoni, politike, planovi i programi se u potpunosti moraju slagati sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava i savremenim naučnim saznanjima. Implementacija nacionalne strategije, politike ili plana se treba sistematski evaluirati na osnovu utvrđenih ciljeva i vremenskih rokova, kao i osiguranih odgovarajućih ljudskih i finansijskih resursa koji će osigurati njenu implementaciju.

Integriran i sistematski okvir za rješavanje problema nasilja nad djecom treba uključivati komponente koje će se baviti prevencijom nasilja u svim okruženjima, zbrinjavanjem i rehabilitacijom djece žrtava, podizanjem svijesti i izgradnjom kapaciteta, istraživanjem i skupljanjem podataka.

2. Zabraniti sve oblike nasilja nad djecom

Pozivam države da osiguraju da niti jedna osoba ispod 18 godina ne bude izložena smrtnoj kazni i kaznama doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja. Preporučujem da sve države poduzmu sve neophodne mjere da odmah obustave izvršenje svih smrtnih kazni izrečenih osobama za zločin počinjen prije nego su napunili 18 godina i da poduzmu odgovarajuće pravne mjere da bi ih izmijenili u takve kazne koje su u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Smrtna kazna kao kazna izrečena osobama za zločin koje su počinile prije navršanih 18 godina mora biti ukinuta po hitnom postupku.

Pozivam države da zabrane sve oblike nasilja nad djecom, u svim okruženjima, uključujući i sve vrste fizičkog kažnjavanja, štetnih tradicionalnih običaja, kao što je rani i prisilni brak, odstranjivanje ženskih spolnih organa i tzv. zločina iz časti, seksualnog nasilja, torture i drugih okrutnih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, kao što je i izrečeno u međunarodnim sporazumima, uključujući Konvenciju protiv torture i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja i Konvenciju o pravima djece. Skrećem vam pažnju na Opći komentar br. 8 (2006) Komiteta za prava djece o zaštiti od fizičkog kažnjavanja i drugih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja (između ostalog čl. 19.28, paragraf 2 i 37) (CRC/C/GC/8).

Prva svrha jasne zabrane nasilja je edukativna – da se da jasna poruka društvu da je bilo koji oblik nasilja nad djecom neprihvatljiv i nezakonit, s ciljem da se učvrste pozitivna, nenasilna društvena načela. Ne smije biti slučajeva da oni koji su počinili nasilje nad djecom prođu nekažnjeno, nego se treba osigurati da djeca žrtve ne trpe još više zbog bešćutne provedbe zakona. Progon i formalne intervencije, osobito unutar porodice, se trebaju provesti u slučaju kada je neophodno zaštititi dijete da ne bude povrijeđeno i kada se procjeni da je to u najboljem interesu djeteta. Jake i provodljive zakonske sankcije se trebaju provoditi kako bi se odvrćalo od nasilja nad djecom.

3. Prioritetizirati prevenciju

Preporučujem da države prioritetiziraju prevenciju nasilja nad djecom tako što će se baviti njegovim temeljnim uzrocima. Kao što je neophodno izdvajati sredstva za intervenciju na počinjeno nasilje, države isto tako trebaju alocirati adekvatna sredstva za ispitivanje faktora rizika i prevenciju nasilja prije nego se ono desi. Politike i programi se trebaju baviti neposrednim rizicima i faktorima kao što su gubitak odnosa roditelj-dijete, raspad obitelji, korištenje droga i alkohola i smanjivanje pristupa oružju. U skladu sa Milenijskim razvojnim ciljevima, treba se fokusirati pažnja na ekonomsku i socijalnu politiku koja se dotiče siromaštva, spolne i drugih oblika nejednakosti, razlike u primanjima, nezaposlenosti, prenaseljenosti gradova i drugih faktora koji narušavaju društvo.

Prevencija može biti u više oblika, uključujući i one navedene u drugim preporukama: razvoj pravnog okvira koji zabranjuju sve oblike nasilja; borba protiv društvenih načela koja toleriraju nasilje i unaprjeđenje kapaciteta svih onih koji rade sa ili za djecu i obitelji da bi promovirali nenasilje.

4. Promovirati nenasilne vrijednosti i podizanje svijesti

Preporučujem da se države i civilno društvo bore da izmjene stavove koji tolerišu ili smatraju normalnim nasilno ponašanje nad djecom, uključujući stereotipne podjele uloga po spolu i diskriminaciju, prihvaćanje fizičkog kažnjavanja i drugih štetnih tradicionalnih praksi. Države trebaju osigurati da su svi upoznati sa pravima djece i da ih razumiju, uključujući i djecu. Javne informativne kampanje se trebaju koristiti da se senzibilizira javnost o tome kakve štetne posljedice nasilje može imati na djecu. Države trebaju ohrabriti medije da promoviraju nenasilne vrijednosti i implementiraju pravilnike kako bi osigurali potpuno poštivanje prava djeteta u svim medijima informiranja.

Pozitivna, nenasilna okruženja se moraju kreirati sa djecom i za djecu, u njihovim domovima, školama, drugim institucijama i zajednicama kroz educiranje roditelja i šire javnosti, zagovaranje i obuke. Mora se oprezno suprotstaviti socijalnim i kulturnim stavovima i djelovanjima koja jasno narušavaju ljudska prava zbog vezanosti ljudi za njihovu tradiciju.

5. Ojačati kapacitete svih onih koji rade sa djecom i za djecu

Preporučujem da se razviju kapaciteti svih onih koji rade za i sa djecom kako bi mogli doprinijeti eliminiranju nasilja nad djecom. Treba se osigurati početna ili obuka za vrijeme rada o poznavanju i poštivanju dječjih prava. Države trebaju investirati u sistematske programe za educiranje i obuke i za profesionalce i za neprofesionalce koji rade sa i za djecu i obitelj, kako bi spriječili, otkrili i reagirali na nasilje nad djecom. Kodeksi ponašanja i jasni standardi u praksi koji uključuju zabranu i ne prihvaćanje bilo kojeg oblika nasilja se trebaju definirati i implementirati.

Iako mnoge službe doprinose prevenciji nasilja nad djecom, svi trebaju razmotriti kako maksimalno ojačati njihov potencijal za prevenciju, uključujući i specifične treninge za sve one koji rade sa djecom. Potrebna je sistematska i dugoročna podrška, kroz obuke i prije upošljavanja i na radnom mjestu, na svim razinama, da bi se osiguralo visoko funkcionalno osoblje i visoko kvalitetna usluga za djecu.

6. Osigurati službe za oporavak i socijalnu reintegraciju

Preporučujem da sve države osiguraju dostupne, child-sensitive i univerzalne zdravstvene i socijalne službe, uključujući domove zdravlja i hitne službe, pravnu pomoć djeci i, gdje je to primjenljivo, njihovim obiteljima, kada je nasilje uočeno ili otkriveno. Zdravstvena zaštita, krivično zakonodavstvo i službe socijalne zaštite trebaju biti osmišljeni tako da zadovoljavaju specifične potrebe djece.

Nasilje nad djecom može imati širok dijapazon ozbiljnih zdravstvenih i socijalnih posljedica, kako na pojedinca tako i na društvo. Da bi se umanjile ove posljedice nasilja potrebni su različiti tretmani i službe za podršku. Službe fokusirane na rehabilitaciju i reintegraciju također mogu pomoći da se umani rizik da djeca koja su bila žrtve nasilja ne nastave dalje krug nasilja.

7. Osigurati učešće djece

Preporučujem da države aktivno uključe djecu i poštuju njihova gledišta u svim aspektima prevencije, odgovora na i monitoringa nasilja nad njima, uzimajući u obzir član 12. Konvencija o pravima djeteta. Dječje organizacije i inicijative koje poduzimaju djeca po pitanju nasilja, vođene najboljim interesom djeteta, se trebaju ohrabrivati i podržati.

CRC detaljno opisuje dječje pravo da slobodno iskažu svoja gledišta o svim pitanjima koja utiču na njih i da se tim gledištima da odgovarajuća važnost. Dječja mišljenja i iskustva moraju doprinijeti prevenciji i drugim intervencijama da bi se zaustavilo nasilje nad njima. Djeca – djelujući dobrovoljno i sa odgovarajućim etičkim zaštitnim mjerama – mogu znatno doprinijeti i opisivanju problema nasilja i osmišljavanju službi i drugih intervencija u koje

oni mogu imati povjerenja. Obaveza ozbiljnog uvažavanja i traženja dječjih mišljenja mora se unijeti u zakonodavni okvir za zaštitu djece i mora podrazumijevati obuku svih koji rade sa djecom i porodicom. Djeca žrtve nasilja ne smiju biti samo objekti nego se trebaju tretirati kao pojedinci sa svojim pravima i mišljenjem. Djeca se stalno moraju slušati i ozbiljno shvaćati.

8. Kreirati dostupne službe i sisteme za prijavljivanje koji su prilagođeni djeci

Preporučujem da države trebaju uspostaviti siguran, dobro reklamiran, povjerljiv i dostupan mehanizam za djecu, njihove predstavnike i druge, za prijavljivanje nasilja nad djecom. Sva djeca, uključujući i one u institucijama za zbrinjavanje i zatvorskim institucijama, trebaju biti upoznata o postojanju mehanizma za prijavljivanje. Mehanizmi kao što su SOS telefonske linije preko kojih djeca mogu prijaviti nasilje, razgovarati sa obučenom osobom u povjerenju i zatražiti pomoć i savjet trebaju biti formirani. Treba se razmotriti i kreiranje nekih drugih načina za prijavljivanje nasilja putem novih tehnologija.

Retrospektivne studije ispitivanja odraslih mladih osoba o njihovim iskustvima iz djetinjstva otkrivaju da većina djece žrtava nisu nikome pričala o tome niti se javila u službe dječje zaštite čak i u državama koje imaju visoko razvijen sistem. Neki od razloga su neznanje gdje da traže pomoć, nepostojanje službi, nepostojanje povjerenja u službe ili strah od odmazde počinitelja.

U mnogim zemljama određene profesionalne grupe su pod pravnom obavezom da izvještavaju o sumnji o nasilju nad djecom prema obaveznom sistemu prijavljivanja. U nekoliko zemalja, javnost ima istu zakonsku obavezu. Studija je prikupila različite načine rješavanja obaveze prijavljivanja. Veoma je bitno da vlade urade reviziju postojećih sistema prijavljivanja i da uključe djecu i mlađe punoljetne osobe koji su imali svježja iskustva sa službama za dječju zaštitu.

Na svim mjestima i okruženjima u kojima se nalaze djeca treba postojati lako dostupna služba zadužena da istraži prijave i sumnje o nasilju nad djecom. Također treba postojati pristup službama gdje djeca mogu doći da razgovaraju u povjerenju o bilo čemu što ih brine ili uznemirava. Osposobljavanje povjerljivih službi za djecu – službe koje garantiraju da neće drugima prijaviti ili poduzeti nešto bez pristanka djeteta, osim u slučaju ako je dijete u riziku da bude ozbiljno povrijeđeno ili u smrtnoj opasnosti – je i dalje pitanje diskusije u mnogim zemljama. Kreiranje povjerljive službe dostupne djeci, uključujući i onu najviše izloženu riziku od nasilja, se suprotstavlja zastarjelim konceptima roditeljskog „vlasništva“ nad njihovom djecom. Ipak, ono što danas znamo o nasilju unutar porodice iziskuje potrebu za tim da djeca imaju prava da traže povjerljiv savjet i pomoć.

9. Osigurati odgovornost i prekinuti nekažnjavanje

Preporučujem da države izgrade povjerenje zajednice u pravosudni sistem, između ostalog dovodeći sve počinioce nasilja pred lice pravde i osiguravajući da odgovaraju za zločin kroz odgovarajuće krivične, civilne, administrativne i profesionalne postupke i kazne. Osobe optužene za krivična djela nasilja i seksualnog zlostavljanja djece se moraju spriječiti da rade sa djecom.

Vlade moraju razviti child-sensitive istražne postupke u slučajevima nasilja koji ne podvrgavaju žrtve mnogobrojnim intervjuima i ispitivanjima. Sudski postupak mora osigurati da se djeca svjedoci tretiraju pažljivo, da nisu podvrgnuta dugom sudskom postupku i da se poštuje njihova privatnost. Stres uzrokovan sudskim postupkom se može umanjiti korištenjem tehnologije kao što je svjedočenje pred kamerom, zasloni u sudnici i programi za pripremu svjedoka kao i pristup pravnoj pomoći koja je prilagođena djeci.

Kada su počinioci nasilja roditelji ili drugi članovi porodice odluke koje se tiču formalne intervencije i progona se moraju donijeti u skladu sa onim što je najbolji interes djeteta. Kada je počinilac drugo dijete, reakcija se treba fokusirati na rehabilitaciju a u isto vrijeme osigurati zaštita ugroženog djeteta.

Rizik od recidiva kod počinioca nasilja se treba umanjiti odgovarajućim tretmanom. Vlade se trebaju ohrabriti da načine reviziju situacije sa počiniocima koji trenutno služe kaznu da bi odredili da li njihova kazna ili tretman umanjuje rizik od recidiva i da načine preporuke za daljnje mjere kažnjavanja kojima bi ovo bio cilj.

10. Gender dimenzija nasilja nad djecom

Preporučujem da države osiguraju da su politike i programi za borbu protiv nasilja kreirani i implementirani iz gender perspektive, uzimajući u obzir različite rizike sa kojima se suočavaju djevojčice i dječaci po pitanju nasilja. Države trebaju promovirati i štiti ljudska prava žena i djevojčica i baviti se svim oblicima diskriminacije po osnovi spola kao djelom sveobuhvatne strategije za prevenciju nasilja.

Djevojčice i dječaci se suočavaju sa različitim rizicima od različitih oblika nasilja u različitim okruženjima. Sva istraživanja o nasilju nad djecom i sve strategije za prevenciju i odgovor na nasilje trebaju biti osmišljeni tako da uzimaju u obzir gender komponentu. Studija je posebno otkrila da postoji potreba da se muškarci i dječaci aktivnije uključe i preuzmu vodstvo u naporima da se nadvlada nasilje.

11. Razviti i implementirati sistematsko skupljanje podataka i istraživanje na nacionalnom nivou

Preporučujem da države poboljšaju sisteme skupljanje podataka i informacija s ciljem da identificiraju ranjive pod-grupe, utiču na kreiranje politike i programa na svim nivoima i prate progres prema cilju ostvarivanja prevencije nasilja nad djecom. Države trebaju koristiti nacionalne indikatore zasnovane na međunarodnim standardima i osigurati da su podaci sakupljeni, analizirani i razvrstani kako bi se pratio napredak. Gdje to nije slučaj, moraju se kreirati i održavati baze podataka o rođenju, smrti i braku na nivou države. Države također trebaju kreirati i održavati bazu podataka o djeci bez roditeljskog staranja i o djeci koja su u sistemu pravosuđa. Podaci moraju biti razvrstani prema spolu, godinama, urbanim/ruralnim sredinama, karakteristikama o domaćinstvu i porodici, obrazovanju i etničkoj pripadnosti. Države trebaju također razviti plan nacionalnog istraživanja o nasilju nad djecom u okruženjima gdje se ono dešava, uključujući intervju sa djecom i roditeljima, obraćajući posebnu pažnju na ranjive grupe djevojčica i dječaka.

Razvoj plana za nacionalno istraživanje o nasilju nad djecom u svim okruženjima je ključno za unaprjeđenje znanja i razvoja programa. Takvi planovi trebaju uključiti djecu, roditelje, pružatelje usluga i druge i koristiti širok spektar metoda kao što su intervjui, unaprijeđeni sistemi prijavljivanja i registracije i istražni postupci, kao i redovna istraživanja koja posvećuju posebnu pažnju ranjivim grupama djevojčica i dječaka.

Niti jedna zemlja ne može biti mirna što se tiče nasilja nad djecom i svugdje je potrebno više istraživanja o rasprostranjenosti, uzrocima i prevenciji. Naša sposobnost da odredimo značaj, karakteristike i trendove mnogih oblika nasilja nad djecom je slaba, čak i u naprednim zemljama. Sve zemlje moraju ojačati svoje kapacitete za praćenje smrtnih slučajeva, povreda i ponašanja vezanih za nasilje nad djecom da bi odredili da li se problem pogoršava ili smanjuje, kao i povezanost ovih trendova i različitih strategija za prevenciju. Međunarodno prihvaćeni jedinstveni standardi za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom su neophodni za uspoređivanje i osiguravanje odgovarajućih etičkih zaštitnih mjera.

Iako je u nekoliko zemalja napravljen neki progres u identificiranju efektivnih strategija za prevenciju nekih oblika nasilja nad djecom, potrebno je dodatno istraživanje da bi se identificirale i evaluirale politike i programi koji su odgovarajući i efektivni u prevenciji svih oblika nasilja nad djecom, a pogotovo za ranjive grupe djevojčica i dječaka.

12. Jačanje međunarodnih obaveza

Preporučujem da sve države ratificiraju i implementiraju Konvenciju o pravima djeteta i njena dva Protokola o uključivanju djece u oružane sukobe i o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Sve rezervacije koje nisu u skladu sa namjerom i svrhom Konvencije i Opcionih protokola se trebaju povući u skladu sa Bečkom deklaracijom i Akcionim planom sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima iz 1993. Države trebaju ratificirati sve relevantne međunarodne i regionalne instrumente za zaštitu ljudskih prava koji pružaju zaštitu djeci uključujući Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i prateći Protokol; Rimski statut međunarodnog krivičnog suda; Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama i prateći Protokol; ILO Konvencije broj 138 o donjoj dobnoj granici i broj 182 o najgorim oblicima dječjeg rada; i Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala i Protokol o prevenciji, sprječavanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom koji dopunjuje Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala. Države trebaju implementirati sve međunarodne pravne obaveze i jačati svoju suradnju sa UN tijelima za ljudska prava.

Preporučujem da države djeluju u skladu sa njihovim obavezama za prevenciju nasilja koje su preuzele na Posebnoj sjednici Generalne skupštine UN-a i u kontekstu rezolucije Zdravstvene skupštine WHO o implementiranju preporuka Svjetskog izvještaja o nasilju i zdravlju kao i drugim regionalnim rezolucijama o javnom zdravlju koje pojačavaju ovu rezoluciju.

ANEKS III

OPIS DJELOVANJA NADLEŽNIH INSTITUCIJA

U okviru ovog materijala prezentiramo opis djelovanja nadležnih institucija identifikujući institucije, njihove nadležnosti i način saradnje.

	OPIS AKTIVNOSTI	NAZIV INSTITUCIJE
	INSTITUCIJE NA NIVOU BOSNE I HERCEGOVINE	
1.	Donošenje zakona, ratifikacija sporazuma Konvencija i međunarodnih ugovora	Parlament Bosne i Hercegovine
2.	Razmatra pitanja koja se odnose ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda zagwarantiranih Ustavom i zakonodavstvom BiH, od državnih organa, javnih institucija i organizacija koje obavljaju javna ovlaštenja, u slučajevima koje iznese Ombudsmen, građani i entiteti, te o tome obavještava domove (Zastupnički dom i Dom naroda); razmatranje pitanja u vezi s ostvarivanjem prava djeteta – posebno poboljšanjem statusa djeteta u Bosni i Hercegovini; pitanja u vezi s ostvarivanjem prava mladih – posebno unaprjeđenja prava mladih u BiH; razmatranje prijedloga dokumenta i izvještaja institucija BiH koji se odnose i na pitanja mladih, te druga pitanja iz oblasti ljudskih prava, prava djeteta, mladih itd.	Zajednička komisija za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku pri Parlamentu BiH
3.	Najviši državni izvršni upravni organu kojem se podnose prijedlozi zakona i drugih izvršnih i upravnih akata, a koje usvaja izvršne odluke, planove, strategije, odobrava istraživanja i dr. izvršnih aktivnosti u svrhu implementacije međunarodnih obaveza i zakona BiH. Sastoji se od devet resornih ministarstava koja obavljaju upravne i stručne poslove iz nadležnosti Bosne i Hercegovine. Ministarstva su zadužena za izvršenje zakona i drugih propisa, pripremu prijedloga zakona i drugih akata, praćenje i provođenje, izvršenje mjera u cilju implementacije propisa koji su na snazi i u vezi sa tim izradu određenih državnih planova programa, strategija, projekata, istraživanja i svih dr. aktivnosti u skladu sa Ustavom BiH i zakonima BiH.	Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

4.	<p>Radi realizacije specifičnih zadataka i zadataka koji zahtijevaju uključivanje više različitih resora, Vijeće ministara BiH može uspostaviti savjetodavna /interresorna tijela Vijeća ministra Bosne i Hercegovine (komisije, odbori, savjeti, ekspertni timovi i sl). Zadatak i nadležnosti ovih tijela regulišu se Odlukama Vijeća ministara BiH, a najčešće je u pitanju izrada određenog zakonskog ili planskog dokumenta ili monitoring određenih aktivnosti, istraživanje i sl. aktivnosti.</p> <p>Vijeće za djecu BiH je koordinacijsko savjetodavno tijelo Vijeća ministara BiH zaduženo za praćenje implementacije državnog Akcionog plana za djecu BiH 2002-2010, koordiniranje aktivnosti na nivou BiH, uspostavljanje regionalne i međunarodne saradnje.</p>	Vijeće za djecu BiH
5.	<p>Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice mogu se podnositi pojedinačne i kolektivne žalbe, predstavke i upiti vezani za povredu bilo kojeg ljudskog prava i prava djeteta. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice razmatra podnesene akte i u vezi sa istim izdaje odgovarajuće preporuke nadležnoj instituciji i preporuke za podnosioca akta. Ministarstvu se mogu podnijeti i inicijative za izmjenu i dopunu nekog zakona ili prakse kojom se direktno krše ljudska prava pojedinca ili određene grupe građana, pripadnika manjina, djece, žena, osoba s invaliditetom, izbjeglica-povratnika, azilanata, stranaca ili neke druge ranjive kategorije građana i zatražiti da ministarstvo koordinira aktivnosti na prevazilaženju problema.</p> <p>Sektor za ljudska prava u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice odgovoran je za pružanje administrativne i tehničke pomoći Vijeću za djecu BiH.</p>	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
6.	<p>Pružanje pomoći u međunarodnoj i međuentitetskoj pravosudnoj saradnji (međunarodna otmica djeteta), izrada odgovarajućih zakona i propisa, oblast krivičnog zakonodavstva, organizacije sudova, zatvorskog sistema, ekstradiciju, izručenja, registraciju udruženja građana i nevladinih organizacija .</p>	Ministarstvo pravde
7.	<p>Ministarstvu vanjskih poslova podnose se zahtjevi za izdavanje viza i ostvarivanja pomoći u vezi sa boravkom i zaštitom prava i interesima državljana BiH na stalnom i privremenom boravku u inostranstvu i domaćih pravnih lica u inostranstvu i dr. aktivnostima koje su vezane za međunarodne odnose</p>	Ministarstvo vanjskih poslova

8.	<p>Ministarstvo civilnih poslova nadležno je za poslove državljanstva, upis i evidenciju građana, zaštitu ličnih podataka, prijavljivanje prebivališta i boravišta, lične isprave, putne isprave i sl. i koordinira aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definisanje strategija na međunarodnom planu u područjima zdravstva i socijalne zaštite i u vezi sa navedenim nadležnostima mogu se podnijeti inicijative za izmjenu i dopunu nekog zakona, propisa ili izrade strategije i sl.</p>	Ministarstvo civilnih poslova
9.	<p>Sektor za imigraciju i azil zadužen je za regulisanje statusa, kretanja i boravka stranaca, dodjela azila, zaštitu žrtava trgovine, a posebno zaštite djece.</p> <p>U toku je uspostava Imigracijske službe koja će pokrivati prostor Bosne i Hercegovine i preuzeti nadležnosti od entitetskih ministarstava unutarnjih poslova koji su do sada ove poslove obavljali u okviru Odjela za strance.</p>	Ministarstvo sigurnosti
10.	<p>SIPA je upravna organizacija u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, s operativnom samostalnošću, osnovana radi obavljanja policijski poslova.</p> <p>U sjedištu Agencije, koje se nalazi u Sarajevu u Odjeljenju za krivične istrage, nalazi se Odsjek za krivične istrage u čijem sastavu se nalazi Tim za suzbijanje trgovine ljudima i seksualnih delikata. Navedeni Tim se u posebnom segmentu bavi suzbijanjem trgovine djecom i sprečavanjem seksualnih delikata nad djecom. Ujedno Tim u sjedištu vrši koordinaciju ukupnih aktivnosti iz oblasti suzbijanja trgovine ljudima i seksualnih delikata nad Timovima koji se nalaze u Regionalnim kancelarijama/uredima u Sarajevu, Banja Luci, Mostaru i u Brčkom (Regionalna kancelarija/ured u Brčkom je u formiranju.</p> <p>Pored navedenih aktivnosti Tim u sjedištu SIPA-e ima obavezu praćenja i prikupljanja svih interesantnih modusa krijumčarenja ljudi, prikupljanje dokaza o izvršenim krivičnim djelima u vezi trgovine ljudima, a posebno djece, sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima i seksualnih delikata, objedinjavanje evidencija o trafikerima, žrtvama trgovine i seksualnih delikata, pomoć žrtvama, preventivne aktivnosti, saradnja sa nevladinim i vladinim sektorom, organizovanje obuke istražitelja SIPA-e u vezi načina rada iz oblasti borbe protiv trgovine ljudima.</p>	SIPA Državna agencija za istrage i zaštitu

11.	<p>Granična policija BiH je upravna organizacija u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, osnovana radi obavljanja policijskih poslova u okviru nadzora granice i kontrole saobraćaja na graničnim prijelazima, te obavljanja svih policijskih poslova vezanih za krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti.</p> <p>Granična policija je organizovana na sljedeći način: Organom rukovodi Direktor, zamjenik i pomoćnici; Glavni ured/kancelarija; Terenski uredi; Jedinice granične službe;</p> <p>U Glavnom uredu se nalazi Centralni istražni ured, u čijem sastavu se nalazi Odjeljenje za istrage unutar kojeg se nalaze istražitelji za borbu protiv trgovine ljudima, a u okviru te djelatnosti je i rad na sprečavanju nasilja nad djecom, u vidu preduzimanja mjera i aktivnosti sprečavanja trgovine djecom.</p> <p>U Terenskim uredima, koji se nalaze u Bijeljini, Višegradu, Sarajevu, Čapljini, Grahovu i Gradišci. U okviru Odsjeka za istrage rade istražitelji za borbu protiv trgovine ljudima. U sklopu linije rada borbe protiv trgovine ljudima istražitelji Granične policije vode posebnu evidenciju i primjenjuju posebne mjere kada su u pitanju djeca kao žrtve trgovine, odnosno kada je u pitanju prekogranični kriminal (krijumčarenje) djece.</p>	Granična policija Bosne i Hercegovine
12.	<p>Interpol je po definiciji Međunarodna organizacija kriminalističkih policija čiji je prevashodni zadatak razmjena podataka, postupanje po zahtjevu kriminalističkih policija drugih zemalja članica INTERPOL-a, razmjena iskustava i dr.</p> <p>Budući da je BiH članica Interpola u sklopu navedenih poslova posredstvom Interpola, odnosno NCB (Nacionalni Centralni Biro) Sarajevo se vrši, između ostalog i razmjena podataka u vezi trgovine ljudima, a samim tim i u vezi nasilja nad djecom. U organizaciji NCB se nalaze inspektori zaduženi za liniju rada u vezi trgovine ljudima. Svi zahtjevi kriminalističkih policija u BiH, bez obzira o kojoj se policijskoj Agenciji radi, upućeni drugim državama, prosljeđuju se posredstvom INTERPOL-a (NCB) BiH Sarajevo.</p> <p>Pri Generalnom sekretarijatu Interpola postoji Radna grupa specijalizovana za borbu protiv zločina nad djecom.</p>	INTERPOL (NCB – Nacionalni Centralni Biro)
13.	Tužilaštvo je odgovorno za krivično gonjenje počinalaca krivičnih djela u skladu sa Krivičnim zakonom BiH, a posebno djela trgovine ljudima	Tužilaštvo BiH

14.	Brčko distrikt ima svoje tužilaštvo i policiju i institucije koje se bave zaštitom djece, centar za socijalni rad i službe socijalne zaštite	Brčko distrikt BiH
	INSTITUCIJE NA NIVOU ENTITETA	
15.	<p>Parlamentarne /Skupštinske komisije za ravnopravnost spolova i ljudska prava imaju sličnu nadležnost kao i Zajednička komisija Parlamenta BiH.</p> <p>Vlade entiteta imaju izvršnu vlast i utvrđuju prijedloge zakona i drugih akata i politika. Vlada Federacije BiH ima 16 ministarstava, a Vlada RS 16.</p> <p>Važnu ulogu u oblasti zaštite djece imaju ministarstva pravde, socijalne, zdravstvene i dječije zaštite.</p> <p>Centri za socijalni rad imaju najznačajniju ulogu kada je u pitanju zaštita djece i osoba u stanju socijalne potrebe od bilo kojeg oblika zloupotrebe;</p> <p>Ustanove socijalne i dječije zaštite koje se uglavnom koriste za smješta, zaštitu i resocijalizaciju žrtva trgovine ljudima, posebno djece.</p> <p>Ministarstva unutrašnjih poslova, policije i tužilaštva entiteta i kantona imaju istu nadležnost kada je u pitanju zaštita djece od bilo kojeg oblika nasilja, npr. prostitucija vezana za trgovinu ljudima, pornografije, dječije prostitucije i drugi oblici eksploatacije djece;</p> <p>Inspeksijske službe su specifični organi koji imaju određenu nadzornu ulogu po pitanju nadzora rada državnih i javnih institucija i organizacija.</p> <p>U oba entiteta i Brčko distriktu uspostavljeni su centri za mentalno zdravlje i porodična savjetovališta.</p>	<p>Entitetski Parlamenti/ Skupštine</p> <p>Vlade entiteta i kantona</p> <p>Ministarstva pravde (FBiH, RS)</p> <p>Ministarstva unutrašnjih poslova (FBiH, RS)</p> <p>Tužilaštva i sudovi (FBiH, RS)</p> <p>Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH/Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS</p> <p>Ministarstvo zdravlja FBiH Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport RS</p> <p>Fond za dječiju zaštitu RS</p>

REFERENCE

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, "Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u BiH", Sarajevo, 2006
2. Paulo Sergio Pinherio, "World Report on Violence against Children", 2006
3. Zaključne primjedbe Komiteta za prava djece za Bosnu i Hercegovinu CRC/C/15/Add.259, 2005
4. Mr.sc. Muhamed Budimlić, "Krivična djela iz oblasti kompjuterskog kriminaliteta u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine", Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo

SASTAV RADNE GRUPE ZA IZRADU DRŽAVNE STRATEGIJE

IME I PREZIME	INSTITUCIJA
Đuderija Saliha	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Smajić Zlata	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Elmedin Muratbegović Dragoljub Krneta	Nezavisni eksperti
STRUČNI TIM ZA OBRAZOVANJE	
Nagradić Slobodan	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Slipičević Nijaz	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Nikolić Staka	Republički Pedagoški Zavod RS
Delalić Kasim	Odjel za obrazovanje Brčko distrikta BiH
STRUČNI TIM ZA PRAVDU I PRAVOSUĐE	
Malešić Sandra	Ministarstvo pravde BiH
Taraba Ivanka	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Pešto Ermin	Ministarstvo sigurnosti BiH
Vranj Edin	Federalni MUP
Marjanac Snežana	Ministarstvo pravde RS
Savić Svetlana	Policija Brčko distrikta BiH
STRUČNI TIM ZA SOCIJALNU ZAŠTITU	
Čajo Sadmira	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Jurić Milena	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Fazlović Fatima	Pododjel za socijalnu zaštitu Brčko distrikta BiH
Šeranić Anka	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS
Joldić Smajl	Centar za socijalni rad Srebrenik
Kovačević Suno	Centar za socijalni rad Zenica
Pupić Tomislav	Centar za socijalni rad Mostar
Vitković Olga	Centar za socijalni rad Istočna Ilidža
Rakić Cvijanka	Centar za socijalni rad Bijeljina

STRUČNI TIM ZA ZDRAVSTVO	
Jerković Almina	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Bera Marina	Federalno ministarstvo zdravstva
Paprić Zlata	Pododjel za javno zdravstvo Brčko distrikt BiH
Vučković Jasminka	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS
Bahtijarević Rankica	Ministarstvo civilnih poslova BiH

Sadržaj

PREDGOVOR	3
DIO PRVI UVODNE NAPOMENE	5
DIO DRUGI IDENTIFIKOVANJE PROBLEMA NASILJA NAD DJECOM	13
DIO TREĆI CILJEVI I MJERE DJELOVANJA	20
DIO ČETVRTI MONITORING I EVALUACIJA	28
ANEKS I	30
ANEKS II	46
ANEKS III	52
REFERENCE	57
SASTAV RADNE GRUPE ZA IZRADU DRŽAVNE STRATEGIJE	58